No. ११५० - घ

Title पद्मपुराणे शिवगीता

Author

Extent १०८ Age

Subject पुराणम् । सम्पूर्णम् ।

नं० ११५०

पद्मपुराणे

शिवगीता (पुराणेषु शिवगीताभागः)

पत्रे १०८

नं० ११५०-घ

पत्राणि १०८ (सम्पूर्णः)

श्रीगणेशाय नमः ॥ ॐ नमः शिवाय ॥ अस्य श्री
शिवगीतामृत महामंत्रस्य ॥ सां ह्रीं पिनि भगवानृ
षिः ॥ अनुष्टुप् छंदः ॥ सांबसदाशिवो देवता ॥ ॐ बीजं
उमाशक्तिः ॥ अव्यक्तो ब्रह्मेति कीलकं मू ॥ श्रीसांब
सदाशिवप्रीत्यर्थे जपे वि० ॥ ॐ पृथिव्यात्मने अं० ॥ नं ज
लात्मने लं० ॥ मं तेजोमयात्मने मं० ॥ शिं वायव्या अं० ॥
वं आकाशात्मने कं० ॥ यं सकलतेजोमयात्मने कं० ॥

१ एवं हृदयादिन्यासः ।। ध्यानम् ।। मणीभूषासांद्रं मुकु
ट विलुठच्चंद्रशकलं त्रिनेत्रं कस्तूरीतिलकविल
सत्फालफलकम् ।। विमाने सौवर्णे सह विधृतसान्नि
ध्यममया हरं देवं देवं कुलकमनुभूतो मम मनः ।।
।।१।। रामायप्रतिपादितां भगवतीं श्रीसांबमूर्त्यास्व
यं सूतेन यथास्थितां पुराणमुनिना पाद्मे पुराणोत्तमे
श्रीहृदे तामृतवर्षिणीं त्रिजगतां श्रीशोडशाध्यायि

नीमंबत्वामनुसंदधामिसततंगीतेभवद्वेषिणी

॥२॥सूतउवाच॥अथातःसंप्रवक्ष्यामिशुद्धंकैवल्य

मुक्तिदम्॥अनुग्रहान्महेशस्यभवरोगस्यभेष

जम्॥१॥नकर्मणामनुष्ठानैर्नदानैस्तपसापिवा॥

न कैवल्यंलभतेमर्त्यःकिंतुज्ञानेनकेवलम्॥२॥रामा

यदंडकारण्येपार्वतीपतिनापुरा॥याप्रोक्ताशिवगी

ताख्यागुह्याद्गुह्यतमाहिसा॥३॥यस्याःश्रवणमात्रे

पात्रणां मुक्तिर्ध्रुवं भवेत् ॥ पुरा सनत्कुमाराय स्कंदे
2 नाभिहिता हि सा ॥४॥ सनत्कुमारो वाच व्यासाय
मुनिसत्तमः ॥ मह्यं कृपातिरेकेण प्रददौ बादराय
णः ॥५॥ त्वं च ते न कस्मैचिन्न दातव्यमिदं त्वया ॥
सूतपुत्रान्यथा देवाः स्तुभ्यं ति च शापं ति च ॥६॥ अथ
दृष्टो मया विप्रा भगवान्बादरायणः ॥ भगवन्देव
ताः सर्वाः किं स्तुभ्यं ति शापं ति च ॥७॥ तासाम मी

स्त्रीकाहा। निर्ययाकुर्यंतिदेवताः॥ पाराशर्यो ऽ
थमामाहियत्काहं श्रृणु देवत्त त्वं॥८॥ नित्याग्निहो
मे ३ त्रिणो विप्राः संतिये गृहे धिनः॥ तएवसर्वफलदाः
सुराणां कामधेनवः॥९॥ भक्ष्यं भोज्यं च पेयं च यद्य
व दिष्टं सुपर्वणाम्॥ अग्नौ कुलेनह विषा तत्सर्वं लभ्यते
दिवि॥१०॥ [illegible]
[illegible]

३
3

३

यथाविधि ॥१८॥ अनुग्रहात्तेन शंभोर्जायते सु
दृढो नरः ॥ ततो भीताः प्र[illegible]पंते विघ्नं हित्वा सु
तै २ रेश्वराः ॥१९॥ जायते न श्रु[illegible] षा चरिते चंद्रमौ
लिनः ॥ श्रुपा ततो जायते ज्ञानं ज्ञानादेव विमुच्यते ॥
॥१९॥ विज्ञानात्र विमुक्तो न यस्य भक्तिः शिवे दृढा ॥ म
हापापोपपापोघकोटिग्रस्तोपि मुच्यते ॥२०॥
संसारबंधनात्तस्मादन्यः कोवास्ति मूढधीः ॥

सूनादरेण ब्रह्मणो न परिहासेन माधवया ॥ शिवभक्तिरतश्चान्यत्स्याद्दंतजोऽपि विमुच्यते ॥
एवं भक्तिप्रसक्ते[illegible] विमुच्यते ॥ २ ॥

शि०
१ नियमाद्यस्तुसु वीतभक्तिं वाद्रोहमेववा॥२१॥तस्या
८ प्यित्यसन्नो सोपाळंयच्छतिवां छितं॥ दलं किंचि
४ समाप्यंतुलकं जलमेववा॥२२॥योदत्ते नियमेना
३ सौत संमेदत्तेजगत्त्रयं॥तत्राप्यशक्तो नियमान्नमस्का
रंप्रदक्षिणं॥२३॥यः करोतिमहेशस्यतत्संमेतुषो ३
भवेच्छिवः॥प्रदक्षिणाप्यशक्तोपियः स्वांतेचिंतये
च्छिवं॥२४॥गच्छन्नाप्पविष्टोवातस्याभीष्टं प्रय

हि॰ मा॰ ज्ञानान्यदस्ति सुरेशानामिष्टसिद्धिप्रदं
दिवि॥ दोग्ध्री धेनुर्यथा नीलाद्दुःखदा गृहमेधि
नां॥११॥ तथैव ज्ञानवान्विप्रो देवानां दुःखदो
भवेत्॥ त्रिदशास्तेन विघ्नंति प्रविष्टा हृदयं नृ
णां॥१२॥ ततो न जायते भक्तिः शिवे कस्यापि दे
हिनः॥ तस्मादविदुषां नैव जायते शूलपाणिनः॥१३
यथा कथंचिज्जाता पि मध्ये विच्छिद्यते नृणां॥ जा

तेचापिशिवज्ञानेन विश्वासोनवत्सलं॥१४॥ अ
पयन्तु:॥ यथैवं देवता विघ्नमाचरंति तन न्नतां
घोरुषं तत्र कस्यास्ति येन समुत्तिर्भविष्यति॥१५॥
सत्यं सतां हि तत्रोपायोस्ति वानवा॥ सनत
वाच॥ कोटिजन्मार्जितैः पुण्यैः शिवे भक्तिः प्र
जायते॥१६॥ इष्टापूर्तादि कर्माणि तेनाचर
तिमानवः॥ शिवार्पण धिया कामान्परित्यज्य

छति॥ चंदनं बिल्वकाष्ठस्य पुष्पाणि वनजान्यपि
॥२५॥ फलान्नितादृशान्येव वयस्य प्रीतिकराणि वै॥
पुष्करं तस्य सेवायां किमस्ति भुवनत्रये॥२६॥ वन्ये
षु यादृशी प्रीतिर्वर्त्तते परमे शितुः॥ उत्तमेष्वपि
नास्त्येव तादृशी ग्रामजेष्वपि॥२७॥ तं त्यक्त्वा तादृ
शं देवं यः सेवेतान्यदेवताम्॥ स हि भागीरथीं
त्यक्त्वा कांक्षते मृगतृष्णिकाम्॥२८॥ विं तु यस्या

स्तुतु रितंको दिजन्मसुसंचितं॥ तस्यप्रकाशतेना
यंत्वपोमोहांधचेतसः॥२६॥ नकालनियमोयत्र
नदेशास्यस्थलस्यच॥ यत्रास्यचित्तंरमतेतत्रध्या
नेनकेवलं॥३०॥ स्वात्मत्वेनशिवस्यासौशिवसायु
ज्यमाप्नुयात्॥ अतिस्वल्पतराग्रुःश्रीमल्लेशांश्ा
धिपोपियः॥३१॥ सतुराजाहमस्मीतिवादिनं
हंतिरसान्वयं॥ कर्त्तापिसर्वलोकानामक्षयैश्वर्य

वानपि ॥३२॥ शिवः शिवोहमस्मीति वादिनं यं च
कंचन ॥ आत्मना सह तादात्म्य भागिनं कुरुते भृ
शं ॥३३॥ धर्मार्थकाममोक्षाणां पारं यास्यथ येन
वै ॥ मुनयस्तत्प्रवक्ष्यामि व्रतं पाशुपताभिधं ॥३४॥
कृत्वा तु विरजादीक्षां भूतिरुद्राक्षधारिणः ॥ जपं
तो वेदसाराख्यं शिवनामसहस्रकम् ॥३५॥ संत्य
ज्य तेन मर्त्यत्वं शैवीं तनुमवाप्स्यथ ॥ ततः प्रसन्नो म

शि॰ गवान्शंकरोलोकशंकरः॥३६॥भवतांदृश्यतामे
१ त्यकेवल्यंवःप्रयच्छति॥रामायदंडकारण्येय
त्प्रादात्कुंभसंभवः॥३७॥तत्सर्वंवःप्रवक्ष्यामि
५ शृणुध्वंभक्तियोगिनः॥३८॥इतिश्रीपद्मपुराणेशि
वगीतासूपनिषत्सुब्रह्मविद्यायांयोगशास्त्रेसू ५
तर्षिसंवादेभक्तियोगोनामप्रथमोध्यायः॥१॥
ऋषयऊचुः॥ किमर्थमागतोगस्त्योरामचंद्रस्य

सन्निधिम्॥ कथं वा विरजां दीक्षां कारयामास रा
घवं॥१॥ ततः किमाप्तवान्रामः फलं तद्ब्रूहि म
हेसि॥ सूत उवाच॥ रावणेन यदा सीता संहृता जन
कात्मजा॥२॥ तदा वियोगदुःखेन विलैप स राघ
वः॥ निर्निद्रो निरहंकारो निराहारो दिवानिशं॥३॥
मोक्तुमैच्छत्ततः प्राणान्सानुजो रघुनंदनः॥ लोपामु
द्रापतिर्ज्ञात्वा तस्य संनिधिमागतः॥४॥ अथ तं बो ॥४

धयामास संसारासारतां मुनिः॥ अगस्त्य उवाच॥
किं विषीदसि राजेंद्र कांता कस्य विचार्यतां॥५॥न
डुः किंचिन्न जानासि देहोयं पांचभौतिकः॥ निर्ले
पः परिपूर्णश्च सच्चिदानंदविग्रहः॥६॥ आत्मा सं
जायते नैव म्रियते न च दुःखभाक्॥ सूर्यो सौ सर्व
लोकस्य चक्षुर्भूत्वा न व्यवस्थितः॥७॥ तथापि चाक्षु
षैर्दोषैर्न कदाचिद्धि लिप्यते॥ सर्वभूतांतरात्मा

पिलहकुःखेर्निर्लिप्यते॥८॥ देहोपि मलपिंडोयं
मुक्तजीवोजडात्मकः॥ दह्यते वह्निना काष्ठैः शिवा
द्यैर्भक्ष्यतेपिवा॥९॥ तथापि नैवजानाति विरहे त
स्य काव्यथा॥ सुवर्णगौरीह्रींयादलवद्धामलापि
वा॥१०॥ पीनोत्तुंगस्तनाम्भोगामध्यसूक्ष्मविलग्नका
बहन्नितंबजघनारक्तपादसरोरुहा॥११॥ राकाचं
द्रमुखीबिंबप्रतिबिंबवरछदा॥ नीलेंदीवरनी

शि०
२
८

काशानयनद्वयशोभिता॥१२॥मत्तकोकिलसंल्ला
पामत्तद्विरदगामिनी॥कटाक्षैरनुगृह्णाति मां पं
चेषुशरोत्तमैः॥१३॥इति यो मन्यते मूर्खः स च पंचेषु पंचेषुशरपीडितः
शासितः॥तस्या विवेकं वक्ष्यामि शृणु सावहितो
नृप॥१४॥न च स्त्री न पुमानेष नैव चायं नपुंसकः॥ ८
अमूर्तः पुरुषः पूर्णो द्रष्टा देही स जीवनः॥या तन्वंगी १५
मृदुर्बाला मलपिंडात्मका जडा॥सा न पश्यति य

त्विं। चित्रश्लोतिनजिघ्रति॥१६॥ चर्ममात्रत्वचं न
ध्या स्याच्छुक्लस्यस्वराघव॥ याघ्राणादधिकासैव हंत
त.२ तस्यापि पापस्पदम्॥१७॥ जायंते यदि भूतेभ्यो देहि
नः पांचभौतिकाः॥ आत्मा हि केकलस्तेषु परिपूर्णः
सनातनः॥१८॥ काकांतातत्र कः कांतः सर्व एव
सहोदरः॥ निर्मिता यां गृहावत्मां तद्वच्छिन्न
तां गतं॥१९॥ न भस्तस्यां तु दग्धायां न कश्चित्स

तिमृच्छति॥तद्द्वात्मापिदेहेषुपरिपूर्णःसनात
१० तनः॥२०॥हन्यमानेषुतेष्वेवचसर्वस्यंनैवहन्यते॥
10 हंताचेन्मन्यतेहंतुंहतःचेन्मन्यतेहतं॥२१॥तावु
भौनविजानीतोनायंहंतिनहन्यते॥तस्मान्नपा
तिदुःखेनकिंखेदस्यान्निकारणं॥२२॥स्वस्वरू
पंविदित्वैवंदुःखंत्यक्त्वासुखीभव॥श्रीभगवा
चा॥मुनेदेहस्यनोदुःखंनैवचेत्परमात्मनः॥२३॥

सीतावियोगदुःखाग्निर्मां भस्मीकुरुते कथम् ॥
सदानुभूयते योऽर्थः स नास्तीति त्वयेरितम् ॥२४॥
जायतां तत्र विश्वासः कथं मे मुनिपुंगव ॥ अन्योत्र
स्ति नास्ति को भोक्ता येन जन्तुः प्रतप्यते ॥२५॥ सु
खस्य वापि दुःखस्य तद्ब्रूहि मुनिसत्तम ॥ अगस्त्य
उवाच ॥ दुर्ज्ञेया शांभवी माया तया संमोह्यते ज प२
गत् ॥२६॥ माया तु प्रकृतिं विद्धि मायिनं तु महे

यि१

भरं॥ तस्यावयवभूतैर्व्याप्तं सर्वमिदं जगत्॥२७॥
सत्यज्ञानात्मकोऽनन्तो विभुरात्मा महेश्वरः॥ त
स्यैवांशो जीवलोको हृदये प्राणिनां स्थितः॥२८॥
विस्फुलिंगा यथा वह्नेर्जायन्ते काष्ठयोगतः॥ अ
नादिकर्मसंबद्धास्तद्वदंशा महेशितुः॥२९॥ अ
नादिवासनायुक्ताः क्षेत्रज्ञा इति ते स्मृताः॥ मनो
बुद्धिरहंकारश्चित्तं चेति चतुष्टयं॥३०॥ अंतःक

रणमित्याहुस्तत्रैते प्रतिबिंबिताः॥ जीवत्वं प्रा
प्नुयुः कर्मफलभोक्तार एव ते॥३१॥ ततो वैषयि
कं तेषां सुखं वा दुःखमेव वा॥ त एव भुंजते भोगा
यतनेस्मिन्शरीरके॥३२॥ स्थावरं जंगमं चेति
द्विविधं वपुरुच्यते॥ स्थावरास्तत्र देहाः स्यु र्वृ२
क्ष गुल्मलतादयः॥३३॥ अंडजाः स्वेदजाः स्वैरर
इति जंगमाः॥ योनिमन्यां प्रपद्यंते शा

जरायुजाः२

रि रत्वायदेहिनः ॥३४॥ स्थाणुमन्येतुसंयंतिय
थाकर्मयथाश्रुतं ॥ सुख्यहेतुः ख्यहेचे तिजीवएवा
भिमन्यते ॥३५॥ निर्लेपोपिपरंज्योतिर्मोहितः
शंभुमायया ॥ कामः क्रोधस्तथा लोभोमदोमा
त्सर्यमेवच ॥३६॥ मोहश्चेत्यरिषड्वर्गमहंकारग
तं विदुः ॥ सएवबोध्यतेजीवः स्वप्नजाग्रदवस्थयोः
॥३७॥ सुषुप्तौ तदभावाच्चजीवः शंकरतांगतः ॥
मियात्२

22
12

सएवमायायास्पष्टः कारणं सुखदुःखयोः ॥३८॥
शुक्तौ रजतवद्भिन्नं मायया दृश्यते शिवे ॥ ततो विवे
कज्ञानेन न कोप्यस्ति दुःखभाक् ॥३९॥ ततो वि
रमदुःखाहं किं मुधा परितप्यसे ॥ श्रीराम उवाच ॥
मि.दं.३ मुने सर्वं [illegible] तथ्यं यन्मदग्रे त्वयेरितं ॥४०॥ तथापि
न जहात्येतत्प्रारब्धं दृष्टमुल्बणं ॥ मत्तं करोति यथा
मद्यं नष्टविद्यमपि द्विजं ॥४१॥ तथा प्रारब्धभोगो

शि०७

२ 13 पिनजहातिविवेकिनं॥ततःकिंबहुनोक्तेनप्रार

सचिवस्मद ब्धं [illegible] ॥४२॥बाधतेमांदिवारात्रमहं

२२ कारोपितादृशः॥अत्यंतपीडितोजीवःस्थूलदेहे

११ विमुंचति॥४३॥तस्माज्जीवान्नियम्यस्वमुपायःको

५२ त्तो द्विज॥४४॥इतिश्रीपद्मपुराणेशिवगीतासूप

निषत्सुब्रह्मविद्यायांयोगशास्त्रेश्रीअगस्त्य

राघवसंवादेवैराग्ययोगोनामद्वितीयोध्यायः॥२॥

श्रीगणेशायनमः ॥ अगस्त्य उवाच ॥ नगृण्हा
तिवचः पथ्यं काम क्रोधादि पीडितः ॥ हितं नरो
चतेतस्य मुमूर्षोरिव भेषजं ॥१॥ मध्येसमुद्रं या
नीतासीता दैत्येन मायिना ॥ आयास्यति नरश्रे
ष्ठसा कथं तव संनिधिम् ॥२॥ बध्यंते देवताः स
र्वा द्वारि मर्कटयूथवत् ॥ किंच चामरधारिण्यो
यस्य संति सुरांगनाः ॥३॥ भुंक्ते त्रिलोकीमखि

२६
१५
मि.को.१४

लंयः शंभुवरदर्पितः ॥ निषंदकं तस्य जयः कथं
तव भविष्यति ॥४॥ इंद्रजिन्नाम पुत्रो यस्तस्यास्ति
समरोद्धतः ॥ तस्याग्रे समरे देवा बहुवारं पलायि
ताः ॥५॥ कुंभकर्णो [illegible] भ्राता यस्यास्ति सुरसूद
नः ॥ अन्यो दिव्यास्त्रसंयुक्तः चिरजीवी विभीषणः
॥६॥ दुर्गं यस्यास्ति लंकाख्यं दुर्जयं देवदानवैः ॥
चतुरंगबलं यस्य वर्त्तते कोटिसंख्यया ॥७॥ एका

किनात्वयाज्ञेयः सकथंनृपनंदन ॥ आकांक्षसे
करे धर्त्तुंबालःचंद्रमसंयथा ॥ ८ ॥ तथात्वंकाम
मोहेनजयंतस्याभिवांछसि ॥ श्रीरामउवाच ॥ क्ष
त्रियोहंमुनिश्रेष्ठभार्यामेरक्षसाहृता ॥ ९ ॥ यदि
तांनहिहन्म्याशुजीवनेमेस्तिकिंफलम् ॥ अतस्ते
तत्वबोधेननमेकिंचित्प्रयोजनम् ॥ १० ॥ कामक्रो
धादयःसर्वेदह्यंतेतेस्तनुर्मम ॥ अहंकारोपिमेनि

शि० २ म० २ १३

त्यंजीवनंहंतुमुद्यतः॥११॥हतायांनिजकांतायांशत्रुणावमतस्यच॥यस्यैतत्तुमुत्साः स्यात्सल्लोकेपुरुषाधमः॥१२॥तस्मात्तस्यवधोपायंलंघयित्वांबुधिं रणे॥ब्रूहिमेमुनिशार्दूलत्वत्तोनान्योस्तिमेगुरुः॥॥१३॥श्रीभगवानुवाच॥एवं चेच्छंकरस्तंयाहिपार्वतीपतिमव्ययं॥सवेतालसन्नोभगवानर्थांक्षितार्थंप्रदास्यति॥१४॥देवैरजेयःशक्राद्यैर्हरिणाक्ष्मणा

मा२

पिवा॥ स तेवध्यः कथं वा शंकरानुग्रहं विना
॥१५॥ अतस्त्वादीक्षइ व्या मिवि रजांगे मानी
तः॥ तेन मार्गेण मर्त्यत्वं हित्वा तेजोमयो भव॥१६
येन हत्वा रणे शत्रून्सर्वान्कामान वाप्स्यसि॥ भु
क्त्वा भूमंडले चांते शिवसायुज्यमाप्स्यसि॥१७

मा२ सूत उवाच॥ अथ पर्शुरामस्तं हंडवन्मुनिस
त्तमं॥ उवाच दुःखनिर्मुक्तः प्रहृष्टेनांतरात्मना

२६
16

॥१९॥ कृतार्थोहंमुनेजातोवांछितार्थोममागतः॥
प्रीतंबुधिः प्रसन्नस्त्वंयदिमे किंसुदुर्लभं॥१९॥अ
तस्त्वंविरजादीक्षां ब्रूहिमेमुनिसत्तम॥ अगस्त्यउ
वाच॥ शुक्लपक्षेचतुर्दश्यामष्टम्यांवा विशेषतः
॥२०॥ एकादश्यांसोमवारे आर्द्रायांवासमाच
रेत्॥ यंवाममाकुर्यंरुद्रंशाश्वतंपरमेश्वरं॥ परा
त्परतरंचाहुः परात्परतरंशिवं॥ ब्रह्मणोजन

कं विष्णोर्वन्हेर्वायोः सदाशिवं ॥ २२ ॥ ध्यात्वाग्नि
ध्याग्निं २ नावरूं विशोध्य च पृथक्करपाक ॥ पंचभू
तानि संयम्य क्रमात् ॥ २३ ॥ मा
त्राः पंच चतस्रश्च त्रिमात्रा द्विस्ततः परं ॥ एकमा
त्रममात्रं हि द्वादशांतं व्यवस्थितं ॥ २४ ॥ स्थि
त्वा स्थाप्यामृतो भूत्वा व्रतं पाशुपतं चरेत् ॥ इदं
व्रतं पाशुपतं करिष्यामि समाहितः ॥ २५ ॥ प्रा

शि०

३

२०

17

नरेवस्तुसंकल्प्य निधायाग्निं स्वशाखया ॥ उपोषि
तः शुचिः स्नातः शुक्लांबरधरः स्वयं ॥ २६ ॥ शुक्ल
यज्ञोपवीती च शुक्लमाल्यानुलेपनः ॥ उद्धृत्याद्वि
रजामंत्रैः प्राणायामादिभिस्ततः ॥ २७ ॥ अनुवा
कांतमेकाग्रः समिदाज्यंचरून्पृथक् ॥ आत्मन्य १५
ग्निं समारोप्य यातेअग्न इति मंत्रतः ॥ २८ ॥ भस्मदा
याग्निरित्याद्यैर्विमृज्यांगानि संस्पृशेत् ॥ भस्मद्धु

न्नो द्विजो विद्वान्महापातकसंभवैः ॥२९॥ पापैर्विमु
च्यते सत्यमुच्यते नेचैसंशयः ॥ वीर्यमग्नेर्यतो भस्म
वीर्यवान्भस्मसंयुतः ॥३०॥ भस्मस्नानरतो विप्रो भ
स्मशायीं जितेंद्रियः ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तः शिव
सायुज्यमाप्नुयात् ॥३१॥ एवं कुरु महाभाग शिव
ध्यं २ नामसहस्रकं ॥ इदं तु प्रदास्यामि तेन सर्वार्थमा
प्स्यसि ॥३२॥ सूत उवाच ॥ इत्युक्त्वा प्रददौ तस्मै शिव

नामसहस्रकं॥ वेदसाराभिधं नित्यं शिवप्रत्यक्ष
२२ कारकं॥३३॥ उक्तं च तेन रामस्त्वं जप नित्यं दिवानि
18 शं॥ ततः प्रसन्नो भगवान्महापाशुपतास्त्रकं॥
॥३४॥ तुभ्यं दास्यति तेन त्वं शत्रून्हत्वाप्स्यसि प्रि
यां॥ तेनैवास्त्रस्य महात्म्यात्समुद्रे शोषइष्यसि
चे२ ॥३५॥ संहारकाले जगतामस्त्रं तत्पार्वतीपतेः
तदलाभे दानवानां जयस्तव सुदुर्लभः॥३६॥ त

स्मात्कुरुष्वतदेवास्त्रंशरणंपाहिशंकरम्॥३८॥
इतिश्रीपद्मपुराणेशिवगीतासूपनिषत्सुब्रह्म
विद्यायांयोगशास्त्रेश्रीकृष्णार्जुनसंवादेअ
गस्त्यराघवसंवादेतृतीयोध्यायः॥३॥श्री॥
श्रीगणेशायनमः॥एवमुक्त्वामुनिश्रेष्ठेगतेतत
स्मिन्निजाश्रमं॥अथरामगिरौरामःपुण्यगोदा
वरीतटे॥१॥शिवलिंगंप्रतिष्ठाप्यकृत्वादीक्षां

शि० ४ यथाविधि ॥ भूतिभूषितसर्वांगो रुद्राक्षाभरणैर्यु
तः ॥२॥ अभिषिच्य जलैः पुण्यैर्गौतमीसिंधुसंभवैः
अर्चयित्वा वन्यपुष्पैस्तद्वद्वन्यफलैरपि ॥३॥ भस्म
च्छन्नो भस्मशायी व्याघ्रचर्मासने स्थितः ॥ नाम्नां स
हस्रं गजपन्नित्यं दिनमनन्यधीः ॥४॥ मासमेकं १७
फलाहारो मासं पर्णाशनस्ततः ॥ मासमेकं जल
लाहारो मासं चपवनाशनः ॥५॥ शांतो दांतः प्र

सज्ञात्माद्ध्यायन्नेवं महेश्वरं ॥ हृत्पंकजे समासी
नमुमादेहार्धधारिणं ॥ ६ ॥ चतुर्भुजं त्रिनयनं वि
द्युत्पिंगजटाधरं ॥ कोटिसूर्यप्रतीकाशं चंद्रकोटि
सुशीतलं ॥ ७ ॥ सर्वाभरणसंयुक्तं नागयज्ञोपवीति
नं ॥ व्याघ्रचर्मांबरधरं वरदाभयधारिणं ॥ ८ ॥ व्या
घ्रचर्मोत्तरीयं च सुरासुरनमस्कृतं ॥ पंचवक्त्रं चंद्र
मौलिं त्रिशूलडमरुधरं ॥ ९ ॥ नित्यं च शाश्वतं शु

द्रं ध्रुवमक्षरमव्ययं ॥ एवं नित्यं प्रजपतो गतं मासचतुष्टयं ॥१०॥ अथ जातो महान्वादः प्रलयांबुधि ८२
भीषणः ॥ समुद्रमथनोद्भूतमंदरावनिभध्वनिः ॥११॥
रुद्रबाणाग्निसंदीसभस्मत्रिपुरविभ्रमः ॥ तमाकर्ण्याथ संभ्रांतो यावत्पश्यति पुष्करं ॥१२॥ तावद्देवम
हत्तेजो रामो ॐ ... रो हि जो ॥ तेजसा तेन संभ्रांतो रामाः २
नापश्यत्स दिशो दश ॥१३॥ अंधीकृतेक्षणस्तूर्णं मो

पत्र पत्र २

हं यातो नृपात्मजः ॥ विचिंत्य तर्कयामास दैत्यमायां
द्विजेश्वरः ॥१४॥ अथोत्थाय महावीरः सज्यं कृत्वा ध
नुः स्वकं ॥ आविध्य निशितैर्बाणैर्दिव्यास्त्रैरभिमंत्रि
तैः ॥१५॥ आग्नेयं वारुणं सौम्यं मोहनं सौरपार्वतं ॥
विष्णुचक्रं महाचक्रं कालचक्रं च वैष्णवं ॥१६॥ रौद्रं पा
शुपतं ब्राह्मं कौबेरं कुलिशानलं ॥ भार्गवादि बहून्य
स्त्राणि यं प्रायुंक्त राघवः ॥१७॥ तस्मिंस्तेजसि शास्त्रौ

शि० पिचास्त्राण्यस्य महीपतेः ॥ विलीनानि महाभ्रम्यकर
काइवनीरधो ॥१८॥ अर्धचंद्रेण जनः ज्वाल धनुस्तस्य
करात्च्युतं ॥ तूणीरं स शरो घं चगे धिका पिमहीपतेः
॥१९॥ तं दृष्ट्वा लक्ष्मणो नीतः पपात नु विमूर्छितः ॥ श्री
याकिंचित्क सारामो जानुन्याम वर्जित तः ॥२०॥ मीलि
ताक्षो न या विष्टः शंकरं शरणं गतः ॥ स्वरेणास्तु स्वरस्तु १९
स्थैः शं भो नर्मस्कम् ॥२१॥ शिवं चंद्रकवद्धमो प्रणना
सहस्र

मपुनः पुनः॥ पुनश्च पूर्ववत्ता तीछेद्या दिङ्मंडैम्ब ५

सन्॥२२॥ चचाल वसुधाघोरं पर्वताश्च चकंपिरे॥

अथ ह्यपोन शीतांशु शीतलं तेजआदधत्॥२३॥ उ

न्मीलिताक्षो रामस्तु यावद्व्योम प्रपश्यति॥ तावद्द

दर्श वृषभं सर्वालंकार संयुतं॥२४॥ पीयूषमथनो

द्भूतनवनीतस्य पिंडवत्॥ प्रोतस्वर्णमरकतच्छायशृं

गद्वयान्वितं॥२५॥ नील रत्नेक्षणं ह्रस्वकंठकंबल

भूषितं॥ रत्नमाल्यानुसंयुक्तं निबद्धं श्वेतचामरैः॥
22 ॥२६॥ घंटिकाघर्घरैः शब्दैः पूरयंतं दिशो दश॥ त
22 त्रासीनं महादेवं शुद्धस्फाटिकविग्रहं॥२७॥ को
टिसूर्यप्रतीकाशं कोटिशीतांशुशीतलं॥ व्याघ्रच
र्मांबरधरं नागयज्ञोपवीतिनं॥२८॥ सर्वालंका
रसंयुक्तं विकृतिं गजटाधरं॥ नीलकंठं व्याघ्रच
र्मोत्तरीयं चंद्रशेखरं॥२९॥ नानाविधायुधोद्भा

सिदशाबाकुंत्रिलोचनं॥युवानंपुरुषश्रेष्ठंसच्चि
दानंदविग्रहं॥३०॥तत्रैवचरणुखासीनं पूर्णचंद्रनि
भाननां॥नीलेंदीवरवामाभासुद्यन्मरकतप्रभां
॥३१॥मुक्ताभरणसंयुक्तां रात्रिंतारांकितामिव॥
विंध्यक्षितिधरोत्तुंगकुचभारभरालसां॥३२॥स
दसत्संशयाविषमध्यादेशांतनूदरीं॥दिव्याभरण
संयुतां दिव्यगंधानुलेपनां॥३३॥दिव्यमाल्यांब

शि॰ रधरां नीलेंदीवरलोचनां ॥ अलकोद्भासिवदनां तां
४ बुलया संशोभितां ॥३४॥ सौंदर्यसारसंदोहां ददर्श
22 रघुनंदनः ॥ स्वस्ववाहनसंबद्धां नानायुधलसत्क
23 रां ॥३५॥ शिवालिंगनसंजातपुलकोद्भासिविग्र २१
हां ॥ सच्चिदानंदरूपाढ्यां जगन्मातरमंबिकां ॥३६॥
स्वेहद्रूपं नरादीनि सामान्युपरि गायतः ॥ स्वस्व
कांता समायुक्ताहि क्याल्लोन्परि स्थितान् ॥

॥कुठाः स्मयं गंगरुडारूढं शंखचक्रगदाधरं॥का
८२ ञ्चनांबुजमलीकाशं विद्युत्कांत्याभिभायुतं॥२८॥
जपंतमेकमनसा रुद्राध्यायं जनार्दनं॥पश्चा
च्चतुर्मुखं देवं ब्रह्माणं हंसवाहनं॥२९॥चतुर्व
क्त्रैः चतुर्वेदसूक्तस्तौ महेश्वरं॥स्तवंतं मार
तीयुतं दीर्घकूर्चं जटाधरं॥अथर्वशिरसा
देवं स्तवंतं मुनिमंडलं॥गंगादितटिनीयुतं

मंबुधिंनीलविंहं॥४१॥श्वेताश्वतरमंत्रेणरु।
२८ वृतंगिरिजापतिं॥अनंतादिमहानागान्केला
24 सगिरिसंनिभान्॥४२॥वैवल्योपनिषत्पा
तो४ वन्मणि चिभूषितान्॥सुवर्णवेत्रहस्ता
ध्यानंदिनंपुरतःस्थितं॥४३॥दक्षिणेमूषका
रूढंगणेशंपर्वतोपमं॥महाकालंचचंडीशं
पार्श्वयोर्भीषणाकृतिं॥कालाग्निरुद्रंदूरस्थं
मयूरवाहनारूढमुत्तरेषण्मुखंतथा २

च्चलद्दावाग्निसन्निभं॥४५॥त्रिपादं कुटिला
कारं नस्वं गिरिद्विपुरः॥नानाविकारवदना
न्कोटिशः प्रमथाधिपान्॥४६॥नानावहनसं
युक्तं परितो मातृमंडलं॥पंचाक्षरीजपासक्ता
न्सिद्धविद्याधरादिकान्॥४७॥दिव्य ... कगीता मातृ २
निगायत्किन्नरवृंदकं॥तत्रत्र्यंबकं मन्त्रं जपत्
द्विजवृंदकं॥४८॥गायंतं वीणया गीतं न्

च्यंतंनारदंदिवि॥ नृत्यतोद्य(ना)न्तेऽमरंभादीनप्स ले १
शि० ५५ ४ 25 257 रोगणान्॥४९॥ गायंश्चित्ररथादीनांगंधर्वाणां
वादंबवं॥ वंबलाश्वसरौश्रीमोक्षपर्णंकुदलता
गंतौ॥५०॥ गायंतोपन्नगोगीतंकीपिलंकंबलं २२
तथा॥ एवंदेवसमांदृष्ट्वाकुत्यार्थोरघुनंदनः॥
॥५१॥ हर्षगद्गदयावाचास्तुवन्देवंमहेश्वरं॥ दि
व्यनामसहस्रेणप्रणनामपुनःपुनः॥५२॥ इति

श्रीपद्मपुराणे शिवगीतासूपनिषत्सु ब्रह्मविद्या
यां योगशास्त्रे शिवराघवसंवादे चतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥ श्री
रामउवाच ॥ अथ प्रादुरभूत्तत्र हिरण्मयरथो महा
न् ॥ अनेकदिव्यरत्नांशुकिर्मीरितदिगंतरः ॥ १
नद्धपांकिलपंकाढ्यमहाचक्रचतुष्टयः ॥ मुक्ता
तोरणसंयुक्तः श्वेतछत्रसमावृतः ॥ २ ॥ कुन्द
शी १ हेमरवैर्नाढ्यतुरंगगणसंयुतः ॥ मुक्ताविताने
संवर्तघनघोषाढ्यो नानावाद्यसमन्वितः २

विलसद्धंसद्दिव्यवृषध्वजः ॥३॥ उन्मत्तकरिणीयु
क्तः पद्मवल्यापशोभितः ॥ पारिजाततरुच्छत्रपु
ष्पमालाभिरंजितः ॥४॥ मृगनाभिसमुद्भूतः
२६ कस्तूरीमदपंकिलः ॥ कर्पूरागुरुधूपोत्थगंधो
दकमधावृतः ॥५॥ संवर्त्तघनघोषाढ्यो नानावा
द्यविभूषितः ॥ वीणावेणुस्वनासक्तकिन्नरौघ २२
संकुलः ॥६॥ एवं ह्यष्टारचक्रेष्टं दृष्टाद्युतीयशं

कारः॥ अंबयासहितस्तत्रपर्यंतल्पेऽध्यषीदत्
॥७॥ सुरनीरजनेत्रीणां श्वेतचामरचालनैः॥ दि
व्यव्यजनपालैश्च प्रहृष्टो नीललोहितः॥८॥ घ
पात्वंकणन्निध्वानैर्मंजुमंजीरशिंजितैः॥ वीणा
वेणुस्वनैर्गीतैः पूर्णमासीज्जगत्त्रयं॥९॥ शुक
वाकोकिलारावैः श्वेतपारावतस्वनैः॥ उन्निद्र
रषापाणिनां दर्शनाद्देवबर्हिणः॥१०॥ ननृतु

दर्शयंतः स्वांश्चंद्रकान्कोटिसंख्यया ॥ प्रणमंतं

शि० ततोरामसुत्थाप्यवृषभध्वजः ॥११॥ आनिनायरं

५ थंदिव्यंप्रहृष्टेनांतरात्मना ॥ कमंडलुजलैः स्वच्छैः

26 स्वयमाचम्ययत्नतः ॥१२॥ समाचम्यार्घपुरतः २५

27 स्वांकेराममुपावेशयत् ॥ अथदिव्यंधनुस्तस्मैद

दौतूणीरमक्षयं ॥१३॥ महापाशुपतंनामदि

व्यमस्त्रंददौततः ॥ उवाचचतेनरामोपिसादरंच

द्रमौलिना ॥१४॥ जगन्नाशकरं रौद्रमुग्रमस्त्रमभि
दं नृप ॥ अतो नेदं प्रयोक्तव्यं सामान्यसमरादि
के ॥१५॥ अन्यन्नास्ति प्रतीघातमेतस्य भुवनत्रये
कस्मिन्प्राणात्यये राम प्रयोक्तव्यमुपस्थिते ॥१६
अन्यथैतत्प्रयुक्तं तु जगत्संक्षयकृद्भवेत् ॥ अथा
हूय सुरश्रेष्ठांल्लोकपालान्महेश्वरः ॥१७॥ उवाच पर
मप्रीतः स्वं स्वमस्त्रं प्रयच्छत ॥ राघवाये च तैरस्त्रे

रावणं निहनिष्यसि ॥१८॥ तस्मै देवैरवध्यत्वमिति
दत्तो वरो मया ॥ तस्माद्वानरतामेत्य भवंतो युद्ध
दुर्मदाः ॥१९॥ साहाय्यमस्य कुर्वंतु तेन स्वस्था भ
विष्यथ ॥ तदाज्ञां शिरसा न्यर्च्य सुराः प्रांजलयस्तदा
सा ॥२०॥ प्रणम्य चरणौ शंभोः स्वं स्वमंशं ददुर्मुदा
नारायणास्त्रं दैत्यारिर्ब्रह्मास्त्रं च पुरंदरः ॥२१॥ ब्रह्मा
पि ब्रह्मदंडास्त्रमाग्नेयास्त्रं धनंजयः ॥ याम्यं यमो

लं २ पि मोहास्त्रं रक्षोराजस्तदा ददौ ॥२२॥ वरुणो वारु
णं प्रादाद्वायव्यं प्रभंजनः ॥ कौबेरं च कुबेरोपि रौद्र
मीशान एव च ॥२३॥ सौरमस्त्रं ददौ सूर्यः सौम्यं सो
मश्च पार्वणः ॥ विश्वेदेवा ददुस्तस्मै वसवो वासवा
भिधं ॥२४॥ अच्युतः प्रणम्य श्रीरामो दशरथात्म
जः ॥ प्रांजलिः प्रणतो भूत्वा नत्वा युक्तो व्यजिज्ञप
त् ॥२५॥ भगवन्मानुषे नैव नोल्लंघ्यो लवणांबुधिः

रामउवाच १

शि० ५

२९

तत्रत्वंकाभिषधंदुर्गंदुर्ज्जयंदेवदानवैः॥२६॥अनेका
कोटयस्तत्ररक्षसांबलवत्तराः॥सर्वेस्वाध्यायनिर
ताःशिवभक्ताजितेंद्रियाः॥२७॥अनेकामायासं
युक्ताबुद्धिमंतोग्निहोत्रिणः॥कथमेकाकिनाजेया
मयाभ्रात्राचसंयुगे॥२८॥श्रीमहादेवउवाच॥राव २९
णस्यवधेरामरक्षसामपिमारणे॥विचार्योनत्व
याकार्यस्तस्यकालोयमागतः॥२९॥अधर्मेतु

भरतासेदेवब्राह्मणपीडने ॥ तस्मादायुःक्षयंयां
तितेषांश्रीरपिसुव्रत ॥ ३० ॥ राजस्त्रीलंघनेसक्तं राज्यं
निहन्तिव्यसि ॥ पापासक्तोरिपुर्जेतुंसुकरःसंगरांग
णे ॥ ३१ ॥ अधर्मेनिरतः शत्रुर्भाग्येनैवहिलभ्यते ॥
अधीतवेदशास्त्रोपिसदाधर्मरतोपिवा ॥ ३२ ॥
विनाशकालेसंप्राप्ते धर्ममार्गाच्युतोभवेत् ॥ पी
ड्यंतेदेवताः सर्वास्ततंयेनपापिना ॥ ३३ ॥ ब्रा

रे

त्मणा न सप्रयःश्चैव तत्स्य नाशः स्वयं स्थितः॥ वि
ष्किंधानगरे रामदेवानामंशसंभवाः॥३४॥ वान
रा बहवो जाताःतु ज्ञेया बलवत्तराः॥ सहायांते
करिष्यंति तैर्बध्वा च पयोनिधिं॥३५॥ अनेक
शैलसंकद्दैः सेतो यांतु बलीमुखाः॥ रावणं सग
णं हत्वा तामानय निजप्रियां॥३६॥ शस्त्रैर्युद्धे जया
यत्र तत्रास्त्राणि नयोजयेत्॥ निरस्त्रेषत्वस्त्रे

30

षु पलायनपरेषु च ॥३७॥ आस्था पिमुंच चेन्द्रि
याणि स्वयमेव विनश्यति ॥ अथवा किं बहूक्तेन म
येवोत्पादितं जगत् ॥३८॥ मयैव पाल्यते नित्यं सं
मया संह्रियते पि च ॥ अहमेको जगन्मृत्युर्मर्त्यो
रपि महीपते ॥३९॥ अहमेव सकलं जगदेतच्च
राचरं ॥ ममवक्त्रगताः सर्वे राक्षसा युद्धदुर्मदाः
॥४०॥ निमित्तमात्रं त्वं भूयः कीर्तिमाप्स्यसि सं

शि०
५

गरे॥४९॥ इतिश्रीपद्मपुराणे शिवगीतासूपनि
षत्सु ब्रह्मविद्यायां योगशास्त्रे शिवराघवसंवादे
रामस्यास्त्रप्राप्तिर्नाम पंचमोध्यायः॥५॥ श्री
रामउवाच॥ भगवन्नत्र मे चित्रं महदेतत्प्रजायते॥
शुद्धस्फाटिकसंकाशः त्रिनेत्रः चंद्रशेखरः॥१॥ मूर्ति २९
त्वेन परिछिन्नाकृतिः पुरुषरूपधृक्॥ अंबया सहि
तोत्रैव रमसे प्रमथैः सह॥२॥ त्वं कथं पंचभूतादिज

ष्टुकामा माममाकृतिं ॥७॥ मंदरं प्रययुः सर्वे मम प्रियतमं गि
रिं ॥ स्तुत्वा प्रांजल्यो देवा मां तथा पुरतः स्थिताः ॥८॥ तान्
दृष्ट्वा तु मया देवां लीलाकुलितचेतसा ॥ तेषामपहृतं ज्ञानं
32 ब्रह्मादीनां दिवौकसां ॥९॥ अथ ते पहृतज्ञाना मामाहुः को
भवानिति ॥ अथाब्रुवमहं देवानहमेव पुरातनः ॥१०॥
आसं प्रथममेवाहं वर्त्तामि च सुरेश्वराः ॥ भविष्यामि च लो
केस्मिन्मत्तो नान्यो स्ति कश्चन ॥११॥ व्यतिरिक्तं च म

शि० ६

गदेतच्चराचरं ॥ तद्गृह्य गिरिजाकांतमयितेनुग्रहाय दि ।
॥ ३ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ साधु पृष्टं महाभाग दुर्ज्ञेयममरैर
शि २ पि ॥ तत्प्रवक्ष्यामि यत्नेन ब्रह्मचर्येण सुव्रत ॥ ४ ॥ पारं यास्यस्य
नायासाद्येन संसारनीरधेः ॥ दृश्यंते पंचभूतानि येन लो
काश्चतुर्दश ॥ ५ ॥ समुद्राः पर्वता देवा राक्षसा ऋषयस्तथा ।
दृश्यंते यानि चान्यानि स्थावराणि चराणि च ॥ ६ ॥ गंधर्वाः
प्रमथा नागाः सर्वे ते महि भूतयः ॥ असुरा ब्रह्मादयो देवाद

त्तोऽस्ति नान्यत्किंचित्सुरेश्वराः॥ नित्योऽनित्योऽहमनघो
६२ ब्रह्मा ब्रह्मणः पतिः॥१२॥ दक्षिणांचउदंचोहं प्राचः प्रत्यंच
एव च॥ अधश्चोर्ध्वं च विदिशो दिशश्चाहं सुरेश्वराः॥१३
सावित्री चापि गायत्री स्त्री पुमानपुमानहं॥ त्रिष्टुप् जग
त्यनुष्टुप् च पंक्तिः छंदस्त्रयीमयः॥१४॥ सत्योऽहं सर्वगः
शांतस्त्रेताग्निर्गौरहं गुरुः॥ गौर्यहं गह्वरं चाहं द्यौरहं ज
गतां प्रभुः॥१५॥ ज्येष्ठः सर्वसुरश्रेष्ठो वर्षिष्ठोहमपां

निधिः॥ आद्योहं भगवान्नीधास्तेजोहं विविरप्यहं॥१६॥
ऋग्वेदोहं यजुर्वेदः सामवेदोहमात्मभूः॥ अथर्वणश्च ५१२
33 मंत्रोहं तथाचांगिरसो वरः॥१७॥ इतिहासः पुराणानि
कल्पोहं कल्पवानहं॥ नाशः सर्गः स्थितिश्चाहं विद्योप
निषदोस्म्यहं॥१८॥ श्लोकाः सूत्राणि चैवाहं मनुर्व्याख्या ३०
नमेव च॥ व्याख्याता च तथा विद्याइष्टापूर्तं तथाकृतिः॥
॥१९॥ दत्तादत्तमहं लोकः परलोकोहमक्षरः॥ बहिश्चा

स्मरः सर्वाणि भूतानि क्षांतिः शांतिरहं खगः २० गुह्योहं सर्ववेदोहं मन्त्रश्योऽह
मजो स्म्यहं सुकृतं चापवित्रं च मध्ये चाहं ततः परं २१

हं तथावांतः पुरस्तादहमव्ययः ॥२०॥ ज्योतिश्चाहं परं
शेषं तन्मात्राणींद्रियाण्यहं ॥ बुद्धिश्चाहमहंकारो विषयश्चा ५२
हमेकलः ॥२१॥ ब्रह्मा विष्णुर्महेशो हमस्मीन्द्रो विनाय
कः ॥ इंद्रोग्निश्च यमश्चाहं निर्ऋतिर्वरुणोऽनिलः ॥२२॥
कुबेरोहं तथेशानो भूर्भुवः स्वर्महर्जनः ॥ तपः सत्यं
च पृथिवी चापस्तेजो निलो स्म्यहं ॥२३॥ आकाशो
हं रविः सोमो नक्षत्राणि ग्रहास्त्वहं ॥ प्राणाः कालस्त

अह २
यामृत्युरमृतं मृतमप्यहं ॥२४॥ भव्यं भविष्यत्कृत्स्नं च
विश्वं सर्वात्मकोप्यहं ॥ [illegible]मादिस्तथा मध्ये भूर्भुवः स्वस्त
थैव च ॥२५॥ ज्ञातोहं विश्वरूपोस्मि शीर्षं जगतां सदा
३५ अशितं पायितं चाहं कृतं चाकृतमप्यहं ॥२६॥ परं चैवा
परं चाहमहं सर्वपरायणः ॥ अहं जगद्धितं दिव्यमक्ष
रं सूक्ष्ममव्ययं ॥२७॥ प्राजापत्यं पवित्रं च सौम्यममयाद्य
मग्रियं ॥ अहमेवोपसंहर्त्ता महाग्रासो महानिधिः ॥२८

हृदये देवतात्वेन प्राणत्वेन प्रतिष्ठितः ॥ शिरश्चोत्तरतो
यस्य पादौ दक्षिणतस्तथा ॥ २९ ॥ यः सर्वोत्तरतः साक्षा
दोंकारोहं त्रिमात्रकः ॥ ऊर्ध्वमुन्नामये यस्माद धर्म्मा
पनयाम्यहं ॥ ३० ॥ तस्मादोंकार एवाहमेको नित्यः
सनातनः ॥ ऋचो यजूंषि सामानि यो ब्रह्मा यज्ञकर्मणि
॥ ३१ ॥ अपामयह्यात्मेपाम्यस्तेनाहं प्रणवो मतः ॥ स्ने
होयथा मांसपिंडं व्याप्तोति व्यापयिव्यति ॥ ३२ ॥ स

शि०
६६

र्वलोकानहंतद्वत्सार्वव्यापीनतोस्म्यहं॥ब्रह्माहरि
श्चभगवानाद्यंतंनोपलब्धवान्॥ततोन्येचसुरायस्मा
दनंतोहमितीरितः॥३३॥गर्भजन्मजरामृत्युसंसार
35 भयसागरात्॥३४॥तारयामियतोभक्तांतस्मात्ता
सा३ रोहमीरितः॥चतुर्विधेषुदेहेषुजीवत्वेनवसाम्यहं॥ ३२
॥३५॥सोसौभुक्ताचहृद्देशेयतस्तस्मःप्रकीर्तितः
महोतमसमभेभ्योभक्तेभ्योयत्प्रकाशयत्॥३६॥

ॐ१

विद्युद्दमरूपं तस्मादेद्युतमस्म्यहं ॥ एक एव यतो लोकान् विसृजामि सृजामि ॥ ३७ ॥ विवासयामि गृह्णामि तस्मादेकोहमीश्वरः ॥ न द्वितीयो यतस्तस्थ तुरीयं ब्रह्म यत्स्वयं ॥ ३८ ॥ भूतान्यात्मनि संहृत्य चैकोरुद्रोवसाम्यहं ॥ सर्वांल्लोकान्यदीशोहमीशानीभिश्च शक्तिभिः ॥ ३९ ॥ ईशानमस्य जगतः स्वर्दृशं चक्षुरीश्वरं ॥ ईशानमिंद्र तस्थुषां सर्वेषामपि सादंदा ॥ ४० ॥ ईशानः

हं २

सर्वविद्यानांयदीशानस्ततोस्म्यहं॥सर्वान्भावान्नि
रीक्ष्यहंयमात्मज्ञानंनिरीक्षये॥४१॥योगंचगमयेय
म२ स्माद्भगवोमहतोमतः॥अजस्रंयच्चगृह्णामिविसृ
36 जामिसृजामिच॥४२॥सर्वांल्लोकान्समायामिस्त
नाहंवैमहेश्वरः॥महत्स्वात्मज्ञानयोगैरैश्वर्यैस्तमे
२परिसउप हीयते॥४३॥सर्वान्भावान्महादेवः [illegible]तस्मो
स्म्यहं॥एषहिदेवःप्रदिशोपिसर्वाःपूर्वोहिज्ञा

तोस्म्यहमेव गर्भे ।। अहं हि जातश्च जनिष्यमाणः प्र
रवा त्यङ्मु स्तिष्ठति सर्वतोमुखः ।।४५।। विश्वतःचक्षुरुत
विश्वतोमुखो विश्वतोबाहुरुत विश्वतःस्पात् ।। संबा
हुभ्यां नमति संपतत्रैर्द्यावापृथिवी जनयन्देव एकः
।।४६।। बालाग्रमात्रं हृदयस्य मध्ये विश्वं देवं जातवेदं व
रेण्यं ।। तमात्मस्थं येनुपश्यंति धीरास्तेषां शांतिः शा
श्वती नेतरेषां ।।४७।। अहं योनिमधितिष्ठामि चैको

श्री०
६

येनैवं पूर्णपंचविधं चसर्वं ॥ मामीशानं पुरुषं देवमीड्यं
क्विचार्यमाणः शांतिमत्यंतमेति ॥ ४८ ॥ द्वावेवोषंतर्मन
सोत्लिंगमाकुर्यस्मिन्नशनाप्स्रुत्त्र स्मास्मामाच ॥ तत्स्मा
द्दित्वाहेतुजालस्यमूलं बुद्ध्या चि संस्थापइत्वाम यीत
॥ ४९ ॥ एवं [illegible]ध्यायेमानामजंतेतेषांशांतिः शाश्व
तीनेतरेषां ॥ नित्यो नित्यानां चेतनः चेतनानामेको
बहूनां यो विदधाति कामान् ॥ ५० ॥ यतोवाचो निव २५

गता:सुरा:४ को विद्वान् १

ते ते अप्राप्य मनसा सह। आनंदं ब्रह्मणो [illegible] न बिभे
ति कुतश्चनेति॥ अत्वेति देवा मद्भावं ये केवलं ज्ञानमु
त्तमं॥ जपंतो मम नामानि मम ध्यानपरायणाः॥५२
सर्वे ते स्वस्वदेहांते मत्सायुज्यमवाप्नुयात्॥ ततो ये
परिदृश्यंते पदार्था महिमंतयः॥५३॥ मय्येव सक
लं जातं मयि सर्वं प्रतिष्ठितं॥ मयि सर्वं लयं याति त
द्ब्रह्माद्वयमस्म्यहं॥५४॥ अणोरणीयानहमेव तद्वन्म

ज्ञानंहं विश्वमहं विशुद्धः।पुरातनोहं पुरुषोहमीशो
38 हिरण्मयोहं शिवरूपमस्मि॥५५॥अपाणिपादोहम
चिंत्यशक्तिः पश्याम्यचक्षुः सशृणोम्यकर्णः॥अहं विजा
नामि विविक्तरूपो न चास्ति वेत्ता मम चित्सदाहं॥५६
वेदैरनेकैरहमेव वेद्यो वेदांतकृद्वेदविदेव चाहं॥नपुण्य
पापे ममनास्ति नाशो न जन्म देहेंद्रियबुद्धिरस्ति॥५७॥
न भूमिरापो न च वह्निरस्ति न चानिलो मेस्ति नमेनभ

श्वा ॥ एवं विदित्वा परमात्मरूपं गुहाशयं निष्कलम
द्वितीयं ॥ ५९ ॥ समस्तसाक्षिसदसद्विहीनं प्रयाति शु
द्धं परमात्मरूपं ॥ एवं मां तत्वतो वेत्ति यस्तु राम महाम
ते ॥ स एव नान्यो लोकेषु कैवल्यं फलमश्नुते ॥ ६० ॥
इति श्रीपद्मपुराणे शिवगीतासूपनिषत्सु ब्रह्मविद्या
यां योगशास्त्रे शिवराघवसंवादे विभूतियोगो नाम ष
ष्ठमोध्यायः ॥ ६ ॥ श्री ॥ ॥ श्री ॥ ॥ श्री ॥

शि॰
१
३१

श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीरामचन्द्राय ॥ भगवन्त्वं मया पृष्टं त
त्त्वैव सकलं विभो ॥ अतो नन्तरं मया लब्धं त्वत्तो न च म
हेश्वर ॥ १ ॥ परिच्छिन्न परिमाणे देहे भगवतस्तव संस्थि ३१
तिः पंचभूतानां स्थितिर्वा विलयः कथं ॥ २ ॥ स्वस्वाधि
कारसंबद्धाः कथं नाम स्थिताः सुराः ॥ ते सर्वे त्वं कथं देव
भुवनानि चतुर्दश ॥ ३ ॥ त्वत्तः श्रुत्वापि देवात्र संदेहो मे म
हानभूत् ॥ अप्रत्ययादिकं तस्य संशयं छेत्तुमर्हसि ॥ ४ ॥

श्रीभगवानुवाच ॥ वटबीजेसुसूक्ष्मेपिमहान्वटतरुर्य
था ॥ सर्वदास्तेयथावृक्षाः कुतश्चायांतितद्वत् ॥ ५ ॥ त
द्वन्ममतनौराम भूतानामागतिर्लयः ॥ महासैंधवपिं
डोपिजलेक्षिप्तोविलीयते ॥ ६ ॥ नदृश्यतेपुनःपाका
त्तत्रायातिपूर्ववत् ॥ प्रातः प्रातर्यथालोकोजाय
तेसूर्यमंडलात् ॥ ७ ॥ एवंमत्तोजगत्सर्वंजायतेस्मिवि
लीयते ॥ मय्येवसकलंराम तद्वज्जानीहिसुव्रत ॥ ८ ॥

60

श्रीराम उवाच ॥ कथितेपि महाभाग दिग्जदुस्य यथा
विधि ॥ निवर्त्तते न मे मोहो नैव तद्भ्रम मकरोमि किं ॥ ९ ॥
श्रीभगवानुवाच ॥ मयि सर्वं यथा राम जगदेतच्च
राचरं ॥ वर्त्तते तद्दर्शयामि न द्रष्टुं क्षमते भवान् ॥
॥ १० ॥ दिव्यं चक्षुः प्रदास्यामि तुभ्यं दशरथात्मज ॥
तेन पश्य भयं त्यक्त्वा मत्तेजोमंडलं ध्रुवं ॥ ११ ॥ न
चर्मचक्षुषा द्रष्टुं शक्यते मामकं महः ॥ नरेण वा

सुरेणापि तन्मामानुग्रहं विना ॥१३॥ इत्युक्त्वा प्रद
दौ तस्मै दिव्यं चक्षुर्महेश्वरः ॥ अथादर्शयदेतस्मै
वक्त्रं पातालसंनिभं ॥ विद्युत्कोटिप्रभं दिव्यमति
भीमं भयावहं ॥ तत् दृष्ट्वैव भयाक्रान्तो जानुभ्याम
वनिं गतः ॥१४॥ प्रणम्य दंडवद्भूमौ तुष्टाव च पुनः पुनः
अथोत्थाय महावीरो यावद्देवं प्रपश्यति ॥१५॥ व
क्त्रे पुरभिदस्तत्र्यंतर्ब्रह्मांडकोटयः ॥ चटकाइ

श्रि॰
७

वलक्षं तेजज्वालामालासमावृता ॥१६॥ मेरुमंदर
ऽविंध्याद्या गिरयः सप्तसागराः ॥ दृश्यंते चंद्रसूर्याद्याः
पंचभूतान्विताः सुराः ॥१७॥ आरण्यानि महानागा
भुवनानि चतुर्दश ॥ गतिक्रमांडमेवं तु दृष्ट्वा दश ३९
रथात्मजः ॥१८॥ सुरासुराणां संग्रामं तत्र पूर्वापरा
नपि ॥ विष्णोर्दशावतारांश्च ललत्वार्तव्यानि च द्विजाः
॥१९॥ पराभवांश्च देवानां पुरदाकं महेशितुः ॥ उत्प

द्यमानानुत्पन्नात्सर्वानपि विनश्यतः ॥२०॥ दृष्ट्वा रा
मो मया विष्टः प्रपन्नाममुक्षुर्मुक्षुः ॥ उत्पन्नतत्वज्ञानो
पि ब्रह्मवत्प्रपनंदनः ॥२१॥ अथोपनिषदां सारे र[illegible]
ष्ठावशंवदं ॥ आनंदः परमानंदः सर्वानंदः परारम
तः ॥२२॥ श्रीरामउवाच ॥ देवप्रपन्नार्तिहर प्रसीद प्र
सीद विश्वेश्वर विश्ववंद्य ॥ प्रसीद गंगाधर चंद्रमौले
मां त्राहि संसारभयादनाथ ॥२३॥ त्वत्तो हि जातं

जगदेतदीश त्वय्येव भूता निवसंति नित्यं ॥ त्वय्येव शं
५८ भो विलयं प्रयांति भूमौ यथा वृक्षलतादयोपि ॥२४॥
ब्रह्मेंद्ररुद्रादिमरुद्गणाश्च गंधर्वयक्षाःसुरसिद्धसंघाः ॥ हृतं
गंगादिनद्यो वरुणालयश्च वसंति शूलिंस्तव वत्मो
मध्ये ॥२५॥ त्वन्मायया कल्पितमिंदुमौले त्वय्येव दृश्य
त्वमुपैति विश्वं ॥ भ्रांत्या जनः पश्यति विश्वमेतच्छुक्तौ
यथा रूप्यमहिं च रज्जौ ॥२६॥ तेजोभिरापूर्य जगत्समम

यंप्रकाशायस्याग्निशशांकभानवः। विनाप्रकाशं त
वंदे वंदेवनदृश्यते विश्वमिदं स्वरूपेण ॥२७॥ अत्स्थाश्रयो
नैव चहं तमर्थं यत्तमुरे कोन हि विंध्यशैलं ॥ त्वद्दृश्यमात्रं
जगदेतदस्ति त्वन्माययैवेति च निश्चितोऽस्मि ॥२८॥ रज्जौ
भुजंगो भयदो यथैव न जायते नास्ति न वैति नाशं ॥ त्वन्मा
यया केवलमात्मरूपं तथैव विश्वं त्वयि नीलकंठ ॥२९
विचार्यमाणे न वयं शरीरमाधाय भावं जगतामुपैति ॥

शि०

७ नदप्यवश्यंमदविद्ययेनपूर्णःचिदानंदमयोयतस्त्वं॥
१३ ॥३०॥पूजेहपूर्वावरजगिरयापांमोलंफलंयद्धसि
यत्तमेव॥म्नेषेत्तदेवंवचनंपुरारेत्वत्तोसिभिन्नंनचकिं ४१
चिदेव॥३१॥ज्ञानस्वमुनयोवदंतिपूजोपचारादि
बहिःक्रिया।पि।तेषांगिरीशोभजतीतिमिथ्याकु
तस्त्वेमर्त्यस्यतुभोगलिप्सा॥३२॥किंचित्फलंवा
चुलुकोदकंवायत्त्वंमहेशाप्रतिगृह्यधत्से।त्रैलो

वपुलक्ष्मीमपियज्ञेनेभ्यःसर्वंत्वदिदाकृतमेवमन्ये
॥३३॥व्याप्नोषिसर्वाविदिशोदिशश्चत्वंविश्वमेकः
पुरुषःपुराणः॥नेहेपितस्मिंस्तवनास्तिहानिर्घटेवि
नष्टेनभसोयथैव॥३४॥यथैवमाकाशगमर्कबिं
बंस्वच्छेषुपात्रेषुजलान्वितेषु॥भजत्यमेवंप्रतिबिं
बभावंतथात्वमंतःकरणेषुदेव॥३५॥त्सुसर्जनेवा
प्यवनेविनाशेविश्वस्यकिंचितवनास्तिकार्यं॥अ

नादिभिर्देहभृतामहेशो नत्वापि तत्त्वं भवदात्तनो
षी ॥३६॥ स्थूलस्य सूक्ष्मस्य जडाजडस्य देहस्य शंभो
न चिरं विनाशि ॥ अतः त्वदारोपणमात्तनो निश्र
34 तिः पुरारे सुखदुःखयोः सदा ॥३७॥ नमः सच्चिदा
नंदविग्रहाय तुभ्यं नमः कालवंचकाय कालांतकाय
नमस्तेस्मस्ताद्यसंहारकर्त्रे नमस्ते नृणां चिंत्यचि
त्तैकभोक्त्रे ॥३८॥ एवं प्रणम्य विश्वेशं पुरतः प्रांज

त्रिः स्थितः ॥ विस्मितः परमेशानं जगाद रघुनंदनः
॥ ३९ ॥ उपसंहर विश्वात्मन् विश्वरूपमिदं तव ॥ प्र
तीतं जगदेकार्थ्यं शंभो भवदनुग्रहात् ॥ ४० ॥ श्रीभ
गवानुवाच ॥ पश्य राम महाबाहो मत्तो नान्योस्ति क
श्चन ॥ इत्युक्त्वोपसंजह्रे स्वदेहे देवतादिकान् ॥ ४१ ॥
मीलिताक्षः पुनर्हर्षाद्यावद्रामः प्रपश्यति ॥ तावद्दे
व गिरेः शृंगं व्याघ्रचर्मोपरि स्थितं ॥ ४२ ॥ ददर्श पंच

शि०

७ वदनं नीलकंठं त्रिलोचनं ॥ व्याघ्रचर्मांबरधरं भूति

45 भूषितविग्रहं ॥४३॥ पाणिकंकणभूषाढ्यं नागयज्ञो

पवीतिनं ॥ व्याघ्रचर्मोत्तरीयं च विद्युत्पिंगजटाधरं ॥ ४३

॥४४॥ एकाकिनं चंद्रमौलिं वरेण्यमभयप्रदं ॥ चतु

र्भुजं खंडपरशुं मृगहस्तं जगत्पतिं ॥४५॥ आज्ञया

पुरस्तस्य प्रणम्योपविवेश सः ॥ अथाह रामं देवेशो

यद्यत्प्रष्टुमभीप्ससि ॥४६॥ तत्सर्वं पृच्छ राम त्वं मत्तो

नान्योस्तिलेगुरुः॥४७॥इतिश्रीपद्मपुराणेशिवगी
पर तासूपनिषत्सुब्रह्मविद्यायांयोगशास्त्रेशिवराघवसं
वादेविश्वरूपयोगोनामसप्तमोध्यायः॥७॥श्रीरामउ
वाच॥पांचभौतिकदेहस्यचोत्पत्तिर्विलयःस्थितिः
स्वरूपंचकथंदेवभगवन्वक्तुमर्हसि॥१॥श्रीभगवा
नुवाच॥पंचभूतैःसमारब्धोदेहोयंपांचभौतिकः॥तत्रप्रधानंभूथिवीशेषाणांसहकारिता॥२॥

जरायुजोंडजश्चैवस्वेदजश्चोद्भिजस्तथा॥ एवंच
46 तुर्विधःप्रोक्तोदेहोयंपांचभौतिकः॥३॥ मानसो
पिपरःप्रोक्तोदेवानामेवसंस्मृतः॥ तत्रवक्ष्येप्र
थमतःप्रधानत्वाज्जरायुजं॥४॥ शुक्रशोणि
तसंभूतःपित्रोरेवजरायुजः॥ स्त्रीणांगर्भाश
येस्मिंस्तुकालेविशोधिते॥५॥ जरातायोषलो
युक्तंतदेवस्याज्जरायुजं॥ बाहुल्याद्द्विजनरःस्त्री

स्याच्छुक्राधिक्यात्पुमान्भवेत् ॥६॥ शुक्रशोणि
तयोः साम्ये जायते च नपुंसकः ॥ ऋतुस्नाता भवे
न्नारी चतुर्थे दिवसे शुचिः ॥७॥ ऋतुकालस्तु नि
र्दिष्टो आषोडशदिनावधि ॥ तत्रायुग्मदिने स्त्री
स्यात्पुमान्युग्मदिने भवेत् ॥८॥ षोडशे दिवसे
गर्भो जायते यदि सुधावः ॥ चक्रवर्त्ति तदा राजा
जायते सनकांशयः ॥९॥ ऋतुःस्नातायस्य पुं

शि०
६

५७ सः साकांक्षं मुखमीक्षते ॥ तदारुक्निर्भवेद्गर्भ
स्तत्पश्येत्स्वामिनो मुखं ॥१०॥ या स्त्री चर्मावृता स्य
स्माजरायुः सा निगद्यते ॥ शुक्रशोणितयोर्योगः
स्वाम्मिन्नेव भवेद्यतः ॥११॥ तत्रगर्भो भवेद्यस्मा ४५
त्तेन प्रोक्तो जरायुजः ॥ अंडजाः पक्षिसर्पाद्याः
स्वेदजा मशकादयः ॥१२॥ उद्भिजा वृक्षगुल्माद्या
मानसाश्च सुरर्षयः ॥ जन्म कर्मवशादेव निषि

तं स्मरमंदिरे ॥१३॥ शुक्रं रजः समायुक्तं प्रथमे मासि तद्भवेत् ॥
बुद्बुदं कललं तस्मात्ततः पेशी भवेदिदम् ॥१४॥ पेशी घ
नं द्वितीये तु मासि पिंडः प्रजायते ॥ करांघ्रिशीर्षकादीनि
तृतीये संभवंति हि ॥१५॥ अभिव्यक्तिश्च जीवस्य चतुर्थे
मासि जायते ॥ ततश्चलति गर्भोपि जनन्या जठरे स्थितः
॥१६॥ पुत्रश्चेद्दक्षिणे पार्श्वे कन्या वामे च तिष्ठति ॥ नपुंस
कस्तूदरस्य भागे तिष्ठति मध्यमे ॥१७॥ अतो दक्षिण

48 पार्श्वे तु शेते मातुः पुमान्यदि ॥ अंगप्रत्यंगभागाश्च सूक्ष्मा
स्युर्युगपत्तदा ॥१८॥ विहाय श्मश्रुदंतादीन् जन्मांतरसमु
द्भवान् ॥ एषां प्रकृतिः कस्यापि विकृतिः समतां मता ॥१९
चतुर्थे व्यक्तता तेषां भावानामपि जायते ॥ पुंसः शौर्यादि
यो भावा भीरुत्वाद्याश्च योषितां ॥२०॥ नपुंसके च ते मिश्रा
भवंति रघुनंदन ॥ मातृजं चास्य हृदयं विषयानभिकांक्ष
ति ॥२१॥ अतो मातुर्मनोभीष्टं कुर्याद्गर्भविशुद्धये ॥

नांच

तांच हि हृदयं नारी मा कुर्यौ हार्दिनी ततः ॥२२॥ आदा
नादोहृदानां स्यात्गर्भस्य व्यंगतादयः ॥ मातुर्यद्विषयो
लोभस्तदार्तो जायते सुतः ॥२३॥ प्रबुद्धं पंचमे चित्तं मां
सशोणितपुष्टता ॥ षष्ठेस्थि स्नायु नखर केश लोम वि
विक्तता ॥२४॥ बलवर्णौ चोपचितौ सप्तमे त्वंगपूर्णता
पादांतरितहस्ताभ्यां श्रोत्ररंध्रे पिधाय सः ॥२५॥ उद्वि
ग्नो गर्भसंवासादस्तिगर्भभयान्वितः ॥ आविर्भूतप्रबो

धो सौगर्भदुःखादिसंयुतः ॥२६॥ हा कष्टमिति निर्वि
४९ ण्णाः स्वात्मानं शोचयत्यलं ॥ अनुभूता मया सर्वाः पु
रा मर्मच्छिदोऽसकृत् ॥२७॥ वारं भवान्तु कालेऽपश्वा स्य
तू दहेतन्तु स्वाश्रयः ॥ जठरानलसंतप्ताः पित्ताख्यर ४७
ससंप्लुषः ॥२८॥ गर्भाशये निमग्नं तु दह्यत्यतिभ
शं तु मां ॥ औदर्यैः क्रिमिवक्त्राणि कूटशाल्मलिकंटा
कैः ॥२९॥ तुल्यानि चतुर्दत्यानैपार्श्वस्थैः कावक्ता

र्दितं ॥ गर्भे दुर्गंधभूयिष्टे जठराग्निप्रदीपिते ॥ ३० ॥
दुःखं मयाप्तं तस्मात्वं नीयः कुंभपाकजं ॥ पूया
स्क्श्लेष्मपायितं बाल्याशितं च यद्भवेत् ॥ ३१ ॥ क्री
डने चौरकर्मिभावश्च तन्मोतं गर्भशायिना ॥ गर्भ
शय्यां समारुह्य दुःखं यादृक् मया पितः ॥ ३२ ॥ ना
५ शितं महादुःखं निःशेषं नरकेषु यत् ॥ एवं संसारसुरा
द्रात्पानानायोनिषु ■ यातनाः ॥ ३३ ॥ मोक्षोपाय

मभिध्यायन्नुवर्त्तेभ्यासतत्पराः ।। अष्टमे त्वक्श्रु
50 तीस्यात्तामोजस्तेजश्च हृद्भवं ।। ३४ ।। अस्मापीतर
तंच निमित्तं जीवितं मतम् ।। मातरं च पुनर्गर्भं चंच
लं तत्प्रधावति ।। ३५ ।। ततो जातोऽष्टमे मासि न जी
वत्योजसोज्झितः ।। किंचित्कालमवस्थानं संस्कारा
त्पीडितांगवत् ।। ३६ ।। समयः प्रत्यवस्य स्यान्मासे
षु नवमादिषु ।। मातुरस्रवहां नाडीमाश्रित्याचाव

तारिता ॥३७॥ नाभिस्थनाडीगर्भस्यमात्राहाररसावहा ॥ तेन जीवतिगर्भोपिमात्राहारेणपोषितः ॥

॥३८॥ अस्थियंत्रविनिष्पिष्टः पतितः कुक्षिवर्त्मना ॥ मेदोसृग्दिग्धसर्वांगोजरायुपुटसंवृतः ॥३९॥ निष्क्रामन्भृशदुःखार्तोरुदन्नुच्चैरधोमुखः ॥ यंत्रादेवविनिर्मुक्तः पतत्युत्तानपादुकः ॥४०॥ अकिंचित्करस्तदालोकोमांसपेशीतदास्थितः ॥ श्वमार्जारादिदं

शि०
६

क्षिभ्यो रक्ष्यः लेदंडपाणिभिः ॥४१॥ पितवद्धासंवे
तिमात्र वद्धा चिनीमपि ॥ पूयेपयोधरज्ञानाद्दीर्घं
कालं तु शेशवं ॥४२॥ श्लेष्मणापिहिता नाडीसुषुम्ना ४०
यावदेव हि ॥ व्यक्तावर्णं च वचनं तावद्वक्तुं न शक्य
ते ॥ अत एव च गर्भो ऽपि रोधितुं नैव शक्यते ॥ ततो
प्ययोवनं प्राप्य मन्मथज्वर विकृतः ॥४४॥ गाय
ताकस्माद्गुंविक्षसा तथाकस्माद्बक्ष्यति ॥ आरो

हतितरुन्वेगाक्रांतानुद्विजयत्यपि॥४५॥वामक्रो
धमदांधः सन्नवांछितदपि वीक्ष्यते॥ अस्थिमांस
सिराला या वामा माया मन्मथालये॥४६॥ उन्नानप्र
तिमंदुरुपादितोदरसंनिभे॥ आसक्तः स्मरवा
णार्तः आत्मा नादह्यते भृशं॥४७॥ अस्थिमांससि
रात्वग्भ्यः किमन्यद्दृत्ततेवपुः॥ वामानां मायया म
ढो न किंचिद्वीक्ष्यते जगत्॥४८॥ निर्गते प्राणप

वनेदेहेहंतमृगीदृशः ॥ यथा हि ज्ञायते नैव वीक्ष्य
52 ते पंचभिर्दिनैः ॥ ४९ ॥ महापरिभवस्थानं जरां प्रा
प्याति दुःखितः ॥ श्लेष्मणापिहितोरस्को जग्धमन्नं न जी
र्यति ॥ ५० ॥ स्वान्नदंतो मंददृष्टिः कटुतिक्तकषाय
भुक् ॥ वातभुग्नकटिग्रीवाकरोरुचरणोबलः ॥ ५१
गदायुतः समाविष्टः परिभूतः स्वबंधुभिः ॥ निः
शौचो मलदिग्धांगो ह्यालिंगितदनोत्सुवः ॥ ५२

ध्यायन्नसुलभान्भोगान्वै बलं वर्ततेचलः॥ स
र्वेंद्रियक्रियास्तेपाद्धास्यतेबाल्येवैरपि॥५३॥त
तोमृतिजदुःखस्यदृष्टांतोनोपलभ्यते॥ यस्मा
द्बिभ्यंतिभूतानिप्राप्तान्यपिपरांरुजं॥५४॥नी
यतेमृत्युनाजंतुः परिष्वक्तोपिबंधुभिः॥ सागरां
तर्जलगतोगरुडेनेवपन्नगः॥ हाकांतेहाधनंपु
त्राः क्रंदमानः सुदारुणं॥ मंडूकइवसर्पेणाम्

श्रि० ६ 53

ज्ञानानीयतेनरः॥५६॥मर्मस्तत्वच्यमानेषुरुच्यमा
नेषुसंधिषु॥यद्दुःखंम्रियमाणस्यस्मर्यतांतन्मु
मुमुक्षुभिः॥५७॥दृष्ट्वावाक्षिप्यमाणांयांसंज्ञयाम्रि
यमाणया॥मृत्युपाशेनबद्धस्यत्राताऽनैवोपलभ्य ५१
ते॥५८॥संरुध्यमानस्तमसामहच्छिन्नमिवाविश
न्॥उदाहृतस्तदाज्ञातीनेक्षतेदीनचक्षुषा॥५९
अयःपाशेनकालेनस्नेहपाशेनबंधुभिः॥आ

त्मानं कृष्यमाणं तमीक्ष्वा लेपरितस्तदा ॥६०॥ हिक्क
याबाध्यमानस्य श्वासेन परिशुष्यतः ॥ मृत्युनाकृ
ष्यमाणस्य नरस्य त्वस्तिपरायणं ॥६१॥ संसार यंत्र मा
रूढो यमदूतैरधिष्ठितः ॥ क्वयास्यामि महादुःखार्तः
कालपाशेन योजितः ॥६२॥ किं करोमि क्वगच्छामि
किं गृण्हामि त्यजामि किं ॥ इति कर्तव्यतामूढः कृ
च्छ्राद्देहं त्यजन्त्यसून् ॥६३॥ यातनादेहसंबद्धो यम

ष्टैरधिष्ठितः॥इतिमत्वानुभवतियायांतांयमया
नृ तनाः॥६४॥नासुखंभवेदुःखंतद्वत्कुसहतेकुतः॥
54 कर्पूरचंदनाद्यैस्तालिप्यतेसततंहियत्॥६५॥भू
षणैर्भूष्यतेचित्रैःसुवस्त्रैःपरिवार्यते॥अदृश्यं
जायतेप्रेष्यजीवत्यक्तंतदावपुः॥६६॥निष्कासयं
तिनिलयात्क्षणेनस्थापयंत्यलं॥दह्यतेचततः
काष्ठैस्तद्भस्मक्रियतेक्षणात्॥६७॥भक्ष्यतेवा

सृगालेनगृध्रवकुक्कुटवायसैः॥पुनर्नदृश्यतेसो
पिजन्मकोटिशतैरपि॥६८॥मातापितागुरुजनः
स्वजनोममेतिमायोपमेजगतिकस्यभवेत्प्रतिज्ञा
एकोयथाव्रजतिकर्मपुरःसरोयंविश्रामवृक्षसद
शःखलुजीवलोकः॥६९॥सायंसायंवासवृक्षंसमे
ताःप्रातःप्रातस्तेनतेनप्रयांति॥त्यक्त्वान्योन्यंतंच
वृक्षंविहंगास्याद्वत्तद्वज्ज्ञातयोज्ञातयश्च॥७०॥म

शि० ९

तिबीजं भवेज्जन्म जन्मबीजं भवेन्मतिः॥ घटस्थं त्ववद
श्रांतो भ्रमत्यहर्निशं नरः॥७१॥ गर्भे पुंसः शुक्रपाता
55 द्यदुक्तो मरणावधि॥ तदेतस्य महाव्याधेर्मतो ना
न्यो स्ति भेषजं॥७२॥ इति श्रीपद्मपुराणे शिवगी ५३
तासूपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायां योगशास्त्रे शिवराघ
वसंवादे वैराग्ययोगो नामाष्टमो ध्यायः॥८॥ श्री
गणेशाय नमः॥ श्रीभगवानुवाच॥ देहस्वरूपं व

ष्यामिशृणुष्वावहितोनृप॥मत्तोहिजायतेवि
श्वंमय्येवैतत्प्रधार्यते॥१॥मय्येवेदमधिष्ठानेली
यतेशुक्तिरूप्यवत्॥अहंतुनिर्मलःपूर्णःसच्चि
दानंदविग्रहः॥२॥असंगोनिरहंकारःशुद्धब्रह्म
सनातनः॥अनाद्यविद्यायुतःसञ्जगत्कारणतां
व्रजेत्॥३॥अनिर्वाच्यामहाविद्यात्रिगुणापरिणा
मिनी॥रजःसत्वंतमःश्चेतित्रिगुणाःपरिकीर्ति

ता:॥सत्वंशुक्लंसमादिष्टंसुखंज्ञानास्पदंनृणां॥दुः
56 खास्पदंरक्तवर्णंचचंचलंचरजोमतं॥५॥तमःकृष्णं
जडंप्रोक्तमुदासीनंसुखादिषु॥अतोममसमायो
गाच्छक्तिःस्यात्रिगुणात्मिका॥६॥अधिष्ठानेतु
मय्येवभजतेविश्वरूपतां॥शुक्तौरजतवद्भ्रान्तो
भुजंगोयद्वदेवतु॥७॥आकाशादीनिजायंतेमत्तो
भूतानिमायया॥तैरार[illegible]मिदंसर्वंदेहोयंपांच
ब्ध

भोलिकाः॥८॥पितृभ्यामशनादन्नात्षाट्कौशं जा
यते वपुः॥स्नायवोस्थीनि मज्जा च जायंते पितृ
तस्तथा॥९॥भावाः स्युः षड्विधास्तस्य मातृजाः
२ पितृजास्तथा॥ओजाः आत्मजाः सत्वसंभवा सा
त्म्यजास्तथा॥१०॥त्वङ्मांसं शोणितमिति मातृतश्च
भवंति हि॥मृदवः शोणितं मेदो मज्जा प्लीहा यकृद्गु
दाः॥११॥षण्मासमित्येवमाद्यास्तु भावा मातृभवा म

श्री०
१

ताः॥१श्मश्रुरोमनखत्वक्मायुःसंधिधमनिकानखाः
॥१२॥दशनाश्मश्रुक्रमित्यादिस्थिराःपितृसमुद्भवाः॥
शरीरोपचितोवर्णोवृद्धिस्तृप्तिर्बलंस्थितिः॥१३॥
२ अलोलुपत्वमुत्साहइत्यादीन्राजसान्विदुः॥इ ५५
च्छाद्वेषःसुखंदुःखंधर्माधर्मौचभावना॥१४॥प्रय
त्नोज्ञानमायुश्चेंद्रियाणीत्येवमात्मजाः॥ज्ञानेंद्रि
याणिश्रवणंस्पर्शनंदर्शनंतथा॥१५॥रसनंघ्रा

णमित्याहुः पंच तेषां तु गोचराः ॥ शब्दः स्पर्शः त
था रूपं रसो गंधं इति क्रमात् ॥ १६ ॥ वाक्कराङ्घ्रिगु
दोपस्थान्याहुः कर्मेंद्रियाणि तु ॥ वचनादानगमन
विसर्गरतयः क्रमात् ॥ १७ ॥ क्रियास्तेषां मनो बुद्धिर
हंकारस्ततः परं ॥ अंतःकरणमित्याहुः चित्तं चेति
चतुष्टयं ॥ १८ ॥ सुखं दुःखं च विषयौ विज्ञेयौ मनसः
क्रिये ॥ स्मृतिभीतिविकल्पाद्या बुद्धिः स्यान्निश्च

यात्मिका ॥१९॥ अहं ममेत्यहंकारश्चित्तं चेतयतेय

58 तः ॥ सत्वाख्यमंतःकरणं गुणभेदात्त्रिधा मतं ॥२०॥

सत्वं रजस्तम इति त्रिगुणाः सत्वतु सात्विकाः ॥ आस्ति

क्यशुद्ध्यधर्मैकरुचिप्रवृत्तयो मताः ॥२१॥ रजसो रा

जसा भावाः कामक्रोधमदादयः ॥ प्रमादालस्य

निद्रादिवचनाद्यास्तु तामसाः ॥२२॥ प्रसन्नेंद्रिय

तारोग्यानालस्याद्यास्तु सत्वजाः ॥ देहो मात्रात्म

कालस्यादादत्ते तद्गुणानिमान्॥२३॥श्राद्धः श्रोत्रं
मुखस्तानेचिन्त्यं समसमतात्वधनिः॥ वल्केचगगानाद्दा
योः स्पर्शञ्चस्पर्शनेंद्रियं॥२४॥ उत्क्षेपनमवक्षेपाकुं
चनेगमनंतथा॥ प्रसारणमितीमानि पंचकर्मा पि
रूपतां॥२५॥ प्राणापानौ तथा व्यानसमानोद्वान
संज्ञकान्॥ नागं कूर्मंचकृकरं देवदत्तं धनंजयम्॥
॥२६॥ दशेतिवायुविकृतीस्तथागृह्णातिलाघवं॥

शि॰
१

तेषां मुख्यतरः प्राणो नाभेः कंठादवस्थितः ॥२७॥
चरत्यसौ नासिकयोर्नाभौ हृदयपंकजे ॥ शद्बोच्चा
रण निश्वासोच्छ्वासादेरपि कारणं ॥२८॥ अपानस्तु
गुदे मेढ्रे कटिजंघोदरेष्वपि ॥ नाभौ कंठे च वपा ५७
योंऽरू जानुनि तिष्ठति ॥२९॥ प्राणायामध्वनि
त्यागग्रहणाद्यस्य कर्म च ॥ समानो व्याप्य निखि
लं शरीरं वह्निना सह ॥३०॥ द्विसप्ततिसहस्त्रेषु

नाडीरंध्रेषु संचरन् ॥ भुक्तपीतरसान्सम्यग्गान
यन्देहपुष्टिकृत् ॥ ३१ ॥ उदानः पादयोरास्ते हस्तयो
रंगसंधिषु ॥ कर्मास्य देहोन्नयनोत्क्रमणादि प्रकी
र्तितं ॥ ३२ ॥ त्वगादिधातूनाश्रित्य पंच नागादयः
स्थिताः ॥ ३३ ॥ उद्गारादीनि मेषादि क्षुत्पिपासादिकं
क्रमात् ॥ ३४ ॥ तंद्राप्रकृति शोकादि तेषां कर्म प्र
कीर्तितं ॥ अग्नेस्तु रोचकं रूपं दीप्तिः पाकं प्रका

60

शिता ॥ ३४ ॥ अमर्षस्तीक्ष्णसूक्ष्माणामोजस्तेज
श्च शूरता ॥ मेधा विचिंतना तथा धत्तेजन्मफुरसनं र
सम् ॥ ३५ ॥ श्लेत्वं स्नेहं द्रवं स्वेदं गात्रादिमृदुताम
पि ॥ भूमेर्घ्राणेन्द्रियं गंधं स्थैर्यं धैर्यं च गौरवं ॥ ३६
त्वगसृङ्मांसमेदोस्थिमज्जाशुक्राणि धातवः ॥
अन्नं पुंसाशितं त्रेधा जायते जठराग्निना ॥ ३७ ॥
मलं स्थविष्ठो भागः स्यान्मध्यमो मांसतां व्रजे

त्वा मनः कनिष्ठभागः स्यात्तस्मादन्नमयं मनः
॥३९॥ अपांस्थविष्ठो मूत्रं स्यान्मध्यमो रुधिरं भ
वेत्॥ कनिष्ठभागः प्राणः स्यात्तस्मात्प्राणो जला
त्मकः॥३१॥ तेजसोस्थि स्थविष्ठः स्यान्मज्जा म
ध्यसमुद्भवा॥ नाड्यो पि मांससंघातात्शुक्रं मज्जा
समुद्भवं॥४०॥ वातपित्तकफास्तत्र धातवः परि
कीर्त्तिताः॥ दशांजलि जलं ज्ञेयं रसस्यांजलयो

शि०
९

नच॥४१॥रक्तस्याष्टौ पुरीषस्य सप्त स्युः श्लेष्मणा

चषट्॥पित्तस्य पंचचत्वारो मूत्रस्यांजलयस्त्रयः॥

॥४२॥वसाश्च मेदसो द्वौ तु मज्जा त्वंजलिसंमिता॥

अर्धांजलिस्ततः शुक्रं तदेव बलमुच्यते॥४३॥अस्थ्रा ५९

स्थ्नां शरीरे संख्या स्यात् षष्ठियुक्तं शतत्रयं॥जलजा

नि कपालानि रुचकास्तरणानि च॥४४॥नल्वका

नीति तान्याहुः पंचधास्थीनि सूरयः॥विंशते

त्वगस्थिसंधीनांस्यात्तान्नद्योत्चरे॥४५॥गौर
याःपसराःतुंदसेवनाःस्पुरन्त्युरखल्वः॥समुद्रामे
दल्काःशंखावर्त्तावापनकुंदल्काः॥४६॥इत्यष्टधा
समुद्दिष्टाःशरीरेत्वगस्थिसंधयः॥सार्धकोटित्रयं
रोम्णांश्मश्रुकेशांघ्रिलक्षकाः॥४७॥देहस्वरूपमे
वंतेप्रोक्तंदशरथात्मज॥यस्मादसारोनास्त्येव
पदार्थोभुवनत्रये॥४८॥देहेस्मिन्नभिमानेनम

हापापाद्यवृहद्यः॥ अहंकारेणपापेनक्रियतेहंत
62 संसृतिः॥४९॥तस्मादेतत्स्वरूपंतुबोद्धव्यंचमुमुक्षु
भिः॥५०॥इतिश्रीपद्मपुराणेशिवगीतासूपनिष
त्सुब्रह्मविद्यायांयोगशास्त्रेश्रीशिवराघवसंवादे
शरीरनिरूपणंनामनवमोध्यायः॥९॥श्रीगणे
शायनमः॥श्रीरामउवाच॥भगवन्नत्रजीवोसौ
जंतुर्देहेवतिष्ठति॥जायतेवाकुतोजीवःस्वरू

पंचास्य किं वद ॥१॥ देहांते वा कुत्र याति गत्वा वा
कुत्र तिष्ठति ॥ कथमायाति वा देहं पुनर्नायाति वा
वद ॥२॥ श्रीभगवानुवाच ॥ साधु पृष्टं महाभाग गु
ह्याद्गुह्यतमं प्रिय ॥ देवैरपि सुदुर्ज्ञेयमिदं ब्रह्माद्यैश्च
महर्षिभिः ॥३॥ अत्यस्मै नैव वक्तव्यं त्वयापि रघु
रघुनंदन ॥ तद्भक्त्याहं परं प्रीतो वक्ष्याम्यवहितः शृ
णु ॥४॥ सत्यज्ञानात्मकोनंतः सच्चिदानंदविग्रहः

शि०
१०
63

परमात्मा परं ज्योतिरव्यक्तो व्यक्तकारणं ॥५॥ नित्यो
विशुद्धः सर्वात्मा निर्लेपो हं निरंजनः ॥ सर्वधर्मविही
नश्चा नग्राह्यो मनसापि च ॥६॥ नाहं सर्वेंद्रियैर्ग्रा
ह्यः सर्वेषां ग्राहको ह्यहं ॥ ज्ञाताहं सर्वलोकस्य म
मज्ञाता न विद्यते ॥७॥ दूरः सर्वविकाराणां परिणा
मादिकस्य च ॥ यतो वाचो निवर्त्तंते अप्राप्य मन
सा सह ॥८॥ आनंदं ब्रह्म मां ज्ञात्वा न बिभेति कु ६१

तश्चन॥ यस्त्वा सर्वाणि भूतानि मय्येवेदं स पश्यति॥
॥९॥ मां च सर्वेषु भूतेषु ततो नैव न विद्यते॥ यस्मिन्स
र्वाणि भूतानि ह्यात्मैवाभूद्विजानतः॥१०॥ को मोहः त
त्र कः शोक एकत्वमनुपश्यतः॥ येषु सर्वेषु भूतेषु गू
ढात्मा न प्रकाशते॥११॥ दृश्यते त्वग्र्यया बुद्ध्या सूक्ष्म
या सूक्ष्मदर्शिभिः॥ अनाद्यविद्यया युक्तस्तथाप्ये
कोहमव्ययः॥१२॥ अव्याहतो ब्रह्मरूपो जगत्त्वात्मा

65

हमीश्वरः॥ज्ञानमात्रे यथा दृश्यमिदं स्वप्ने जगत्त्रयं
॥१३॥तद्वन्मयि जगत्सर्वं दृश्यतेस्ति विलीयते॥ना
नाविद्यासमायुक्तो जीवत्वेन वसाम्यहं॥१४॥पंचक
र्मेंद्रियाण्येव पंचज्ञानेंद्रियाणि च॥मनोबुद्धिरहंका
रः चित्तं चेति चतुष्टयं॥१५॥वायवः पंच मिलिता यां
ति लिंगशरीरतां॥तत्राविद्यासमायुक्तं चैतन्यं प्रति
बिंबितं॥१६॥व्यावहारिकजीवस्तु क्षेत्रज्ञः पुरुषोपि

च॥ स एव जगतां भोक्ता नान्यो यो पुण्यपापयोः॥ १७॥
इहामुत्र गतिं तत्र जायते स्वप्रमादिच ता॥ यथादर्पणका स्य
लिम्नाम लिनं दृश्यते मुखं॥ १८॥ तद्वदंतः करणी दो
षेरात्मापि दृश्यते॥ १९॥ परस्पराध्यासवशात्स्यादं पतः
तःकरणात्मनोः॥ ऐकोभा वाभिमानेन परात्मा
दुःखभागिव॥ मरुभूमौ जलं त्वेनमध्या न्हार्कमरी
चिका॥ २०॥ दृश्यते मन्दचित्तस्य न त्वादृक्‌ः सदारविः॥
स्पः

शि०

१० तद्धदात्मा च निर्लेपो दृश्यते मूढचेतसां॥२१॥ स्वावि
द्यामात्रदोषेण कर्तृत्वादिकधर्मवान्॥ तत्र चान्नमये
पिंडे हृदि जीवो वतिष्ठति॥२२॥ प्राणरवायं व्याप्य देहे
लं भ्रुवे वहितः शृणु॥ सोयं तदभिधानेन मांसपिंडो
विराजते॥२३॥ नाभेरूर्ध्वमधः कंठाद्व्याप्य तिष्ठति य
सदा॥ तस्य मध्येस्ति हृदयं सनालं पद्मकोशवत्॥२४
अधोमुखं च तत्रास्ति सूक्ष्मसुषिरमुत्तमं॥ दहरा

काशमित्युक्तं तत्र जीवोवतिष्ठति ॥२५॥ बालाग्रश
तभागस्य शतधा कल्पितस्य च ॥ भागो जीवः स वि
ज्ञेयः स चानंत्याय कल्पते ॥२६॥ कदंबकुसुमोद्भूत
केसरा इव सर्वतः ॥ प्रसृता हृदयान्नाड्यो याभिर्व्याप्तं
शरीरकं ॥२७॥ हितं बलं प्रयच्छंति यस्मात्तेन हिताः
स्मृताः ॥ द्विसप्ततिसहस्रैस्ताः संख्याता योगवि
त्तमैः ॥२८॥ हृदयात्तास्ततो निष्क्रांता यथार्काद्रश्म

यो यथा ॥ एकोत्तरशतं तासु मुख्या विष्वग्विनिर्गताः ।
॥२९॥ वहंत्यंभो यथा नद्यो नाड्यः कर्मफलं तथा ॥
18 अनंतेकोर्ध्वगा नाडी मूर्ध्नी पर्यंतमंजसा ॥३०॥ प्र
तींद्रियं दशदश निर्गता विषयोन्मुखाः ॥ नाड्यः
शर्मादिहेतुत्वात्तस्मादिफलभुक्तये ॥३१॥ सुषु
प्तौ मतिसामादिसात्तया गच्छंति मुख्यासु ॥ तत्रोपचि
तो चैतन्यं जीवात्मानं विदुर्बुधाः ॥३२॥ यथासर्वे हु

रदृश्योपिदृश्यतेचंद्रमंडले॥तद्वत्सर्वगतो

त्मा॥लिंगदेहेपिदृश्यते॥३३॥दृश्यमानेय

थाकुंभेघटाकाशोपिदृश्यते॥निश्चलःपरिपू

र्णोपिगच्छतीत्युपचर्यते॥३४॥जाग्रत्कालेयथा

ज्ञेयमभिव्यक्तिर्विशेषधीः॥व्यक्तोतिनिष्क्रियःस

र्वाभानुर्दशदिशोयथा॥नाडीभिर्वृत्तयोयांतिलिं

गदेहसमुद्भवाः॥तत्तत्कर्मानुसारेणजाग्रद्भो

गोपलब्धये ॥३६॥ इदं लिंगशरीराख्यामामोक्षा
च्च विनश्यति ॥ आत्मज्ञानेन नष्टेऽस्मिन्स्याद्विद्युकशा
रीरके ॥३७॥ आत्मस्वरूपावस्थानं मुक्तिरित्यभि
धीयते ॥ उत्पादिते घटे यद्वद्घटाकाशत्वमृच्छति
॥३८॥ घटे नष्टे यथाकाशः स्वरूपेणावतिष्ठति ॥ जाग्र
त्कर्मक्षयवशात्स्वप्नभोगउपस्थिते ॥३९॥ बोधाव
स्थां तिरोधायदेहाद्याश्रयलक्षणं ॥ कर्मोद्भावि

त संस्कारास्तत्र स्वपरिरंसया॥४७॥ आवस्थांच
प्रयात्यन्यां मायावी चात्ममायया॥ घटादि विषया
सर्वान्बुध्यादिकरणानि च॥४८॥ भूतानि कर्मवशतो
वासनामात्रसंस्थितान्॥ एतान्पश्यन्स्वयंज्योतिः
साक्षात्माव्यवतिष्ठति॥४९॥ अंतःकरणादी
नां वासनाद्वासनात्मना॥ वासनामात्रसाक्षित्वं ते
न तत्र परात्मनः॥५०॥ वासनाभिः प्रपंचोत्र दृश्य

तेकर्मचोदितः॥जाग्रद्धर्मोयथातद्वत्कर्त्तृकर्मक्रि
यात्मकः॥निःशेषबुद्धिसाक्ष्यात्मास्वयमेवप्रकाश
68 ते॥वासनामात्रसाक्षित्वंसाक्षिणःस्वापउच्यते॥४५
भूतजन्मानियद्वत्तत्कर्मतद्वासनावशात्॥निद्री
यस्त्वाद्धयस्यांहिस्वप्नंप्रायःप्रपश्यति॥४६॥मध्ये
वयसिकार्त्स्न्यस्यात्कारणानामिहार्दितः॥प्रायेण
वीक्ष्यतेस्वप्नंवासनाकर्मणोर्वशात्॥४७॥यिया

स्तुः परलोकं वंस्तुकर्म विद्यादि संभृतं॥ भा विनोज
न्मनोरूपं स्वप्नमात्मा प्रपश्यति॥४८॥ यहत्स्वपत
नाद्भिन्नः श्रांतो गगनमंडले॥ आकुंच्य पक्षौ पतति
नीडे नीलयनायसः॥४९॥ एवं जाग्रत्स्वप्नभूमौ श्रां
तस्त्वात्माभिसंचरन्॥ आपीतकरणग्रामः कारणे
नैति चैकतां॥५०॥ नाडीमार्गैरिंद्रियाणामाकृष्या
दाय वासनाः॥ सर्वं ग्रसित्वा कार्यं च विज्ञानात्मा प्र

श्रि॰

१० लीयते॥५१॥ईश्वराख्यो व्यावर्तेत यदा सुखमयो भ

वेत्॥ कृत्स्नं प्रपंच विलयस्तदा भवति चात्मनः॥५२

69 योषितः काम्यमानायाः संभोगांते यथा सुखं॥ सआ

तै नंदमयो बाह्ये नांतरः केवलस्तथा॥५३॥ प्रज्ञात्मतां ६१

ना समासाद्य विज्ञात्मा तथैव सः॥ विज्ञानात्माकार

णात्मा तथा लिंगस्थायी परः॥५४॥ अविद्यासू

क्ष्मवृत्त्यानुभवत्येव सुखं यथा॥ अज्ञानमपि साक्ष्या

ददाति भिक्षानुभयते ॥५५॥ तथाहं सुखमस्वा
प्सं नैव किंचिदवेदिषं ॥ इत्येवं प्रत्यभिज्ञापि पश्चा
त्तस्योपपद्यते ॥५६॥ जाग्रत्स्वप्नसुषुप्त्याख्यमिति हा
सुत्रचलोवयोः ॥ पश्चात्कर्मवशादेव विस्फुलिं
गाइवानलात्तु ॥५७॥ जायंते कारणादेव मनोबुद्ध्या
दिकानि तु ॥ पयः पूर्णो घटो यद्वन्निमग्नः सलि
लाशये ॥५८॥ तीरे वीह्न लग्ना याति विज्ञानतामा

तथैत्यजः॥ विज्ञानात्मा कारण(मा)त्लद्यालिषंस्तथापि
70 सः॥५९॥ दृश्यतेगच्छतीत्येवंनेष्यायात्मदृश्यतां॥
एकाकारोयमा।तत्र कार्येष्वेवंपरःपुमान्॥६०॥
कूटस्थोदृश्यतेतद्वद्गच्छत्यागच्छतीतिसः॥ मोह
मात्रांतरायत्वात्सर्वंतस्योपपद्यते॥६१॥ देहाद्यती
तश्चात्माऽपिस्वयंज्योतिःस्वभावतः॥ एवंजीवस्व
रूपंतेप्रोक्तंदशरथात्मज॥६२॥ आनंदःपरमा

नंदः सर्वानंदः परिस्थितः ॥ ६१ ॥ इति श्रीपद्म
पुराणे शिवगीतासूपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायां योग
शास्त्रे शिवराघवसंवादे जीवस्वरूपणं नाम दश
मोऽध्यायः ॥ १० ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ देहांतरगतिं
तस्य परलोकगतिं तथा ॥ वक्ष्यामि नृपशार्दूल म
त्तः शृणु समाहितः ॥ १ ॥ भुक्तं पीतं यतस्तत्र तद्रसा
दामबंधनं ॥ स्थूलदेहस्य लिंगस्य तेन जीवनधा

श्रि०

११ रणम् ॥३॥ व्याधिनाजरया वा पिपीलयत्तेजाठ

७ रोनलः ॥ श्लो भषां तेन भुक्तं वा पीतं वा न पचत्यलं

॥३॥ भुक्तपीतरसाभावात्तदाशु व्यंति धातवः ॥

भुक्तं पीतं रसेनैव देहे लिंपति नित्यशः ॥४॥ स ६०

मं करोतियत्तस्मात्समानो वायुरुच्यते ॥ इदानीं

तद्रसाभावाद्दामर्वधनहानितः ॥५॥ परिपक्वा

रसत्वेन यथा गौरवतः फलं ॥ स्वयमेव पतत्याशु

तद्यास्मिंगतनोर्ङ्गेतू ॥६॥ त्वत्तत्स्थानादपाकृष्य
हृषीकाणां च वासनाः ॥ आध्यात्मिकानि भूतानि
हृत्पद्मे चैकतां गतः ॥७॥ ततोर्ध्वगः प्राणवायुः सं
युक्तो नववायुभिः ॥ ऊर्ध्वोच्छ्वासी भवत्येष यदा तेनै
कतां गतः ॥८॥ वक्षसो वाथ मूर्ध्नो वा नाडीमार्गसमाश्रि
तः ॥ विद्याकर्मसमायुक्तो वासनाभिश्च संयुतः ॥९॥
प्रज्ञात्मानं समाश्रित्य विज्ञानात्मायसंपत्तिः ॥ यथा

प्रसर्पति

कुंभो नीयमानो देशाद्देशांतरं प्रति ॥१०॥ रवं पूर्व इव
सर्वत्र सन्नाकाशो पि तत्र तु ॥ घटाकाशाख्यतां याति
तद्वल्लिंगपरात्मनः ॥११॥ पुनर्देहांतरं याति तथा क
र्मानुसारतः ॥ आमोक्षात् संचरत्येव मत्स्यः कूलद्व
यं यथा ॥१२॥ पापभोगाय चेद्गच्छेद्यमदूतैरधिष्ठि
तः ॥ यातनादेहमाश्रित्य नरकानेव पश्यति ॥१३॥
इष्टापूर्तादिकर्माणि योनुतिष्ठति सर्वदा ॥ पितृलोकं

४ति

व्रजत्येष क्रममाश्रित्य बर्हिषः ॥१४॥ धूमं रात्रिं
ततः कृष्णं [illegible] पक्षं तस्माच्च दक्षिणं ॥ अयनं च तत
तो लोकं पितॄणां च ततः परं ॥१५॥ चंद्रलोके दिव्यदे
हं प्राप्य भुंक्ते परां श्रियं ॥ तत्र चंद्रसमानो सौ यावत्क
र्मफलं वसेत् ॥१६॥ तथैव कर्मशेषेण यदि दं पुनरा
व्रजेत् ॥ वपुर्विहाय जीवत्वमासाद्याकाशमेति सः
॥१७॥ आकाशाद्वायुमागत्य वायोरंभो व्रजत्यथ ॥

११ श्रद्धो मेघं समासाद्य घनतो वृष्टिर्भवेदसौ ॥१८॥ ततो
धान्यानि सर्वाणि जायन्ते कर्मचोदितः ॥ योनिमध्ये
प्रपद्यन्ते शरीरत्वाय देहिनः ॥१९॥ भुक्तिमन्ये तु संया
न्ति यथाकर्म यथाश्रुतं ॥ ततो भुक्त्वं समासाद्य पितृ ७१
भ्यो भुज्यते परं ॥२०॥ ततः शुक्रं रजश्चैव भूत्वा गर्भो
पि जायते ॥ ततः कर्मानुसारेण भवत्स्त्री पुंनपुंसकः
॥२१॥ एवं जीवगतिः प्रोक्ता मुक्तिं तस्य वदामि ते

दारत्ताश्चांत्यादिपुत्तांस्त्यक्त्वा विचारतो भवेत् ॥२२॥ स
यातिदेवयानेन ब्रह्मलोकावधिं नरः ॥ अर्चिर्भूत्वा गतिं
प्राप्य शुक्लपक्षमथो व्रजेत् ॥२३॥ उत्तरायणमासाद्य
संवत्सरमथो व्रजेत् ॥ आदित्यचंद्रलोकौ तु विद्युल्लो
कं मतः परं ॥२४॥ अथ दिव्यः पुमान्कश्चित द्ब्रह्मलोका
दिहेति सः ॥ दिव्ये वपुषि संधाय जीवं मेनं नयत्यसौ ॥
॥२५॥ ब्रह्मलोके दिव्यदेहे भुक्त्वा भोगान्यथेप्सिता

74

न्॥ तत्रोषित्वा चिरं कालं ब्रह्मणा सह मुच्यते॥२६॥ स्तु
द्द्ब्रह्मरतोयश्च सनायात्येव कुत्रचित्॥ तस्य प्राणा वि
लीयंते जले सैंधवपिंडवत्॥२७॥ स्वप्नस्य हि यथा दृ
ष्टा प्रबुद्धस्य विलीयते॥ ब्रह्मज्ञानवतस्तद्वद्धि लीयं
ते तत्र वै तते॥२८॥ विद्याकर्म विहीनो यस्तृतीयं स्थान
मेति सः॥ भुक्त्वा न नरकान् घोरान् महारौरवरौरवान्॥२९ रौ
पश्चात्पापविशेषेण क्षुद्रजंतुर्भवेदसौ॥ यः कामं

कदंशादिजन्मासोलभतेभुवि॥३०॥ एवंजीवगतिः
प्रोक्ताकिमन्यच्छ्रोतुमिच्छसि॥ श्रीरामउवाच॥ भग
वन्यत्वयाप्रोक्तं फलंतुज्ञानकर्मणोः॥३१॥ ब्रह्मलो
केचंद्रलोकेभुंक्तेभोगानितिप्रभो॥ गंधर्वादिषु
लोकेषु कथंभोगः समीरितः॥३२॥ देवत्वंप्राप्नु
यात्कश्चित्कश्चिदिंद्रत्वमेतिच॥ एतत्कर्मफलंचा
स्तु विद्याफलमथापिवा॥३३॥ तद्ब्रूहि गिरिजाकां

शि०

११ तत्रमे संशयो महान्॥ श्रीभगवानुवाच॥ तद्विद्याक

र्मणोरेवानुसारेण फलं लभेत्॥ ३४॥ युवाच सुंदरः

श्रोत्रीनीरोगो बलवान्भवेत्॥ सप्तद्वीपां वसुमतीं भुंक्ते

निष्कंटकां यदि॥ ३५॥ स प्रोक्तो मानुषानंदस्तस्मा ७२

च्छतगुणो मतः॥ मानुषस्तपसा यस्तु गंधर्वो जायते

स्य तु॥ ३६॥ तस्माच्छतगुणो देवो गंधर्वः स न संशयः

एवं शतगुणानंद उत्तरोत्तरतो भवेत्॥ ३७॥ पितॄणां

चिरलोकानामज्ञात्सुखसंपदां॥ देवतानामथो ब्रह्मगु
णास्तद्व्रजायते॥ ३८॥ ब्रह्मणश्चैव मानंदः पुरस्ता
दुत्तरोत्तरं॥ ज्ञानाधिक्यात्सुखाधिक्यं नान्यदस्ति सुरा
लये॥ ३९॥ श्रोत्रियो वृजिनो कामहतो यश्च द्विजो भवेत्
तस्याप्येवं समाख्याता आनंदाश्चोत्तरोत्तरं॥ ४०॥ आ
त्मज्ञानात्परं नास्ति तस्माद्दशरथात्मज॥ ब्रह्मणः
कर्मभिर्नैव भिन्नैर्न वर्धते नैव हीयते॥ ४१॥ नलेप्य

76

पातकैर्नैवकर्मणाज्ञानवान्यदि॥तस्मात्सर्वाधिकोवि
प्रोज्ञानवान्नैवजायते॥४२॥ज्ञात्वायःकुरुतेकर्मत
स्याक्षयफलंलभेत्॥यत्फलंलभतेमर्त्यःकोटिब्रा
ह्मणभोजनैः॥४३॥तत्फलंसमवाप्नोतिज्ञानिनं
यस्तुभोजयेत्॥ज्ञानवंतंद्विजंयस्तुद्विषतेचनराध
मः॥४४॥सऊष्यमाणोम्रियतेयस्मादीश्वरएवसः॥
उपासकोनयात्येवयस्मात्पुनरधोगतिं॥४५॥उपा

स्मनरतोभूत्वा तस्मादाः स्वसुखी नृप ॥ ४६ ॥ इति
श्रीपद्मपुराणे शिवगीतासूपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायां
योगशास्त्रे शिवराघवसंवादे उपासनामहात्म्यनामै
कादशोऽध्यायः ॥ ११ ॥ श्रीरामउवाच ॥ भगवन्देवदेवे
शानमरतेस्त्वं महेश्वरः ॥ उपासनाविधिं ब्रूहि देशं का
त्रै लं च तं ... तः ॥ १ ॥ अंगानि नियमांश्चैव मपि तेनुग्रहोयदि
श्रीशिवउवाच ॥ शृणु राजन्प्रवक्ष्यामि देशं कालमुपा

सनं ॥२॥ सर्वाकारोऽहमेवैकः सच्चिदानंदविग्रहः ॥
मद्देशेनपरिछिन्नादेहाः सर्वदिवौकसां ॥३॥ येप्य
न्यदेवताभक्तायजंते श्रद्धयान्विताः ॥ तेपिमामेवरा
जेंद्रयजंत्यविधिपूर्वकं ॥४॥ यस्मात्सर्वमिदंविश्वंम ७५
त्तोनव्यतिरिच्यते ॥ सर्वक्रियाणांभोक्ताहंसर्वस्याहं
फलप्रदः ॥५॥ येनाकारेणयेमर्त्यामामेवैकमुपास
ते ॥ तेनाकारेणतेभ्योहंप्रसन्नोवांछितंददे ॥६॥ वि

धिना विधिना वापि भक्त्या येमामुपासते ॥ तेभ्यः
छा फलं प्रयछामि प्रसन्नोहं न संशयः ॥७॥ अपिचेत्सुदु
राचारो भजते मामनन्यभाक् ॥ साधुरेव स मंतव्यः
सम्यक्व्यवसितो हि सः ॥८॥ स्वजीवत्वेन यो वेत्ति मा
मेवैकमनन्यधीः ॥ तं न स्पृशंति पापानि ब्रह्महत्या
दिकान्यपि ॥९॥ उपासा विधयस्त्वत्र चत्वारः समुदा
हृताः ॥ संपद्वारोपसर्वांगाध्यासा इति मनीषिभिः

॥१०॥ आत्मनस्य चाधिकत्वेन गुणयोर्हि चिंतितं ॥ अ
78 नंतं वै मन इति सा संपत्तिरुदाहृता ॥११॥ विधिमा
रोप्य योपास्या ह्यारोपः परिकीर्तितः ॥ यद्वदोंकार उ
द्गीथमुपासीतेत्युदाहृतः ॥१२॥ आरोपो बुद्धिपू
र्वेण यउपास्या विधिश्च सः ॥ योषितमग्निमतिर्यद्व
द्ध्यासः समुदाहृतः ॥१३॥ क्रियायोगेन चोपास्या
विधिः संवर्ग उच्यते ॥ संवर्त्तवायुः प्रलये भूतान्ये
षोपितानि पति

कोवसीदत्ति॥१४॥उपसंगम्यबुध्यायदासनंदेव
तात्मना॥तदुपासनमंतस्याच्चबहिःसंपदादयः
॥१५॥ज्ञानांतरानंतरितःसजातिर्ज्ञानसंह
तेशःसंपत्तुदेवतात्मत्वमुपासनमुदीरितं॥१६॥सं
पदादिषुबाह्येषुदृढबुद्धिरुपासनं॥उपासनमिति
प्रोक्तंतदंगानिशृणुवंश्शृणु॥१७॥तीर्थक्षेत्रादिगमनं
श्रद्धांतत्रपरित्यजेत्॥स्वचित्तैकाग्रतायत्रतत्रासी

१२ तत्सुखंहि द्विजः॥१९॥केवलेमृदुतल्पेवाव्याघ्रचर्मणि
79 वास्थितः॥विविक्तदेशनियतःसमग्रीवशिरस्तनुः ग्री
अत्याश्रमस्थःसकलानींद्रियाणिनिरुध्यच॥भ
क्त्याथस्वगुरुंनत्वायोगंविद्वान्प्रयोजयेत्॥२०॥ ७१
यस्त्वविज्ञानवान्भवत्ययुक्तेनमनसासदा॥तस्येंद्रि
याण्यवश्यान्यसदश्वाइवसारथेः॥२१॥विज्ञानिन
स्तुभवतियत्नेनमनसासह॥तस्येंद्रियाणिवश्या

नि सदश्वा इव सारथेः ॥२२॥ यस्त्वविज्ञानवान्भवत्य
मनस्कः सदाशुचिः ॥ न च तत्पदमाप्नोति संसारमधिग
च्छति ॥२३॥ विज्ञानीयस्तु भवति समनस्कः सदाशुचिः
स तत्पदमवाप्नोति यस्माद्भूयो न जायते ॥२४॥ वि
ज्ञानसारथिर्यस्तु मनःप्रग्रहं एव च ॥ सोऽध्वनः पार
माप्नोति मध्येवं परमं पदं ॥२५॥ हृत्पुंडरीकं विरजं वि
शुद्धं विषदं तथा ॥ वश्यं कं च विचिंत्यात्र ध्यायेन्मोप

शि०

१२ रमेश्वरं ॥२६॥ अचिंत्यरूपमव्यक्तमनंतममृतं शिवं

४० आदिमध्यांतरहितं प्रशांतं ब्रह्मकारणं ॥२७॥ एवं वि

भुं चिदानंदमरूपमजमद्भुतं ॥ शुद्धस्फाटिकसंकाश

मुमादेहार्धधारिणं ॥२८॥ व्याघ्रचर्मांबरधरं नीलकं १९

ठं त्रिलोचनं ॥ जटाधरं चंद्रमौलिं नागयज्ञोपवीतिनं

॥२९॥ व्याघ्रचर्मोत्तरीयं च वरेण्यमभयप्रदं ॥ पराभ्यां

मूर्ध्वहस्ताभ्यां बिभ्राणं परशुं मृगं ॥३०॥ कोटिमध्या

ल्लसूर्याभं चंद्रकोटिसुशीतलं । चंद्रसूर्याग्निनयनं स्म
रेद्धृत्कमलोरुहे ॥३१॥ भूतिभूषितसर्वांगं सर्वाभरणभू
षितं ॥ एवमात्मारणिं कृत्वा प्रणवं चोत्तरारणिं ॥३२॥ ज्ञा
ननिर्मथनाभ्यासात्साक्षात्पश्यति मां जनः ॥ वेदवा
क्यैरलभ्योहं न शास्त्रैर्नापि चेतसा ॥३३॥ ध्यानेन वृ
णुते यो मां सर्वदाहं वृणोमि तं ॥ नाविरतो दुश्चरि
तान्नाशांतो नासमाहितः ॥३४॥ नाशांतमानसो वा

पि न ज्ञानेन लभेत मां ॥ जाग्रत्स्वप्नसुषुप्त्यादिप्रपंचो यः
प्रकाशते ॥ ३५ ॥ तद्ब्रह्माहमिति ज्ञात्वा सर्वबंधैः प्र
८१ मुच्यते ॥ त्रिषु धामसु यद्भोग्यं भोक्ता भोगश्च यद्भवेत् ॥
॥ ३६ ॥ तेभ्यो विलक्षणः साक्षी चिन्मात्रोहं सदाशिवः
एको देवः सर्वभूतेषु गूढः सर्वव्यापी सर्वभूतांतरात्मा
सर्वाध्यक्षः सर्वभूताधिवासः साक्षी चेता केवलो नि
र्गुणश्च ॥ ३७ ॥ एको वशी सर्वभूतांतरात्मा एकं बीजं

बहुधा यः करोति ॥ तं मां नित्यं येनुपश्यंति धीरास्तेषां
शांतिः शाश्वती नेतरेषां ॥ ३९ ॥ अग्निर्यथैको भुवनप्र
विष्टो रूपं रूपं प्रतिरूपं बभूव ॥ एकस्तथा सर्वभूतांत
रात्मा न लिप्यते लोकदुःखेन बाह्यः ॥ ४० ॥ वेदेहयो
मं पुरुषं महांतमादित्यवर्णं तमसः परस्तात् ॥ सएव
विद्वानमृतोत्र भूयो नान्यस्तु पंथा अयनाय विद्यते ॥
॥ ४१ ॥ हिरण्यगर्भं विदधाति पूर्वं वेदांश्च तस्मै प्रहि

शि०

१२ णो मियोहं ॥ तं देवमीड्यं पुरुषं पुराणं निश्चित्य मां मृत्यु

मुखात्प्रमुच्यते ॥ ४२ ॥ एवं शान्त्यायुक्तः सन् वेत्ति मां त

त्त्वतस्तु यः ॥ निर्मुक्त दुःखसन्तानः सोंते मय्येव लीय

ते ॥ ४३ ॥ सोहमर्कमहं ज्योतिरर्कज्योतिरहं शिवः ८०

आत्मा ज्योतिरहं शुक्रः शुक्रज्योतिरसोप्यहं ॥ ४४ ॥

इति श्रीपद्मपुराणे शिवगीतासूपनिषत्सु ब्रह्मविद्या

यां योगशास्त्रे शिवराघवसंवादे उपासनाविधिर्नाम

द्वादशोध्यायः ॥१२॥ ॥ ॥ श्रीगणेशाय नमः ॥
सूत उवाच ॥ एवं श्रुत्वा कौसल्येयस्तुष्टात्मा मतिमतां वरः ॥
पप्रच्छ गिरिजाकांतं सुभगं मुक्तिलक्षणं ॥१॥ श्रीराम उवा
णा च ॥ भगवन्करुँ विष्टहृदं त्वं प्रसीद मे ॥ स्वरूपं लक्षणं मुक्तेः प्र
ब्रूहि परमेश्वर ॥२॥ श्रीभगवानुवाच ॥ सालोक्यं चापि सा
रूप्यं सार्ष्ट्यं सायुज्यमेव च ॥ कैवल्यं चेति तां विद्धि मुक्तिं
राघव पंचधा ॥३॥ मां पश्यति निष्कामः सर्वदाज्ञानवर्जि
प

तः॥ मयास्तमानरूपः स स्वमेत्लोके महीयते॥ ५॥ इष्टा
पूर्त्तादिकर्माणि मत्प्रीत्यै कुरुते तु यः॥ यत्करोति यदश्ना
४३ ति यज्जुहोति ददाति यत्॥ ६॥ यत्तपश्यति तत्सर्वं यः करो
ति मदर्पणं॥ मल्लोके स श्रियं भुंक्ते मत्तुल्यंप्रभवं भजन्॥ ७॥
यस्तु शांत्यादियुक्तः सन्मामात्मत्वेन पश्यति॥ स जायते
परं ज्योतिरद्वैतं ब्रह्मकेवलं॥ ८॥ आत्मस्वरूपावस्थानं मु
क्तिरित्यभिधीयते॥ सत्यं ज्ञानमनंतं सदानंदं ब्रह्मकेव

त्वं ॥९॥ सर्वधर्मविहीनं च तस्माद्वाचामगोचरं ॥ सजाती
यविजातीयपदार्थानामसंभवात् ॥१०॥ अतस्तद्व्यतिरि
क्तानामद्वैतमिति संज्ञितं ॥ मत्स्वरूपमिदं राम शुद्धं
यदभिधीयते ॥११॥ मय्येव दृश्यते सर्वं जगत्स्थावरजं
गमं ॥ व्योम्नि गंधर्वनगरं यथादृष्टं न दृश्यते ॥१२॥ अना
द्यविद्यया विशेषः ॥ सर्वं मय्येव कल्पितं ॥ निवर्तते तु
मय्येव मय्येवेदं विलीयते ॥१३॥ मम स्वरूपज्ञानेन

शि०

१३ यथाविद्याप्रणश्यति॥ तथैकरावर्वर्तेहंमनोवाचामगो

नं चरं॥१४॥ सदावपरमानंदःस्वप्रकाशःचिदात्मकः॥

८५ नकालःपंचभूतानिदिशोनविदिशश्चतां॥१५॥म

दन्यन्नास्तियत्किंचितदावर्त्तेहमेकलः॥नसंदृशे ६२

तिष्ठतिमेस्वरूपंनचक्षुषापश्यतिमांतुकश्चित्॥हृ

ध्यं दामनीषामनसाभिगुप्तं येमांविदुस्तेह्यमृताभ

वंति॥१७॥श्रीरामउवाच कथंभगवतोज्ञानं

त्वंमर्त्यस्यजायते॥तत्रोपायंपरंब्रूहिमयितेनुग्रहोयदि॥
॥१८॥श्रीभगवानुवाच॥विरज्यसर्वभूतेभ्यआविरिंचि
पदावधि॥घृणांवित्तस्यसर्वस्मिन्पुत्रमित्रादिकेष्वपि
॥१९॥श्रद्धालुर्मुक्तिमार्गेषुवेदांतज्ञानलिप्सया॥उपा
सनकरोभूत्वागुरुंब्रह्मविदंव्रजेत्॥२०॥सेवाभिःप
रितोष्यैनंचिरकालंसमंततः॥सर्ववेदांतवाक्यानां
मयितात्पर्यनिश्चयं॥२१॥श्रवणंनाममतत्प्राहुः॥स

वैतेब्रह्मवादिनः॥ सोहमस्म्यादिदृष्टांतयुक्तिभिर्यैर्हि
चिंतनं॥२२॥ तदेव मननं प्राहुर्वाक्यार्थस्योपबृंहणं॥
८५ निर्ममो निरहंकारः सर्वसंगविवर्जितः॥२३॥ सदाशां
त्यादियुक्तः सन्नात्मन्यात्मानमीक्ष्यते॥ यत्सदाध्या
नयोगेन तन्निदिध्यासनं स्मृतं॥२४॥ सर्वकर्मक्षय
वशात्साक्षात्कारोपि वात्मनः॥ कस्यचिज्जायते शी
घ्रं चिरकालस्य कस्यचित्॥२५॥ कूटस्थानीह कर्मा

णिकोटिजन्मार्जितान्यपि ॥२६॥ ज्ञानेनैव विनश्यंति न
तु कर्मायुतैरपि ॥ ॥ ज्ञानाद्दूर्ध्वं तु यत्किंचित्पुण्यं वा
हु पापमेव वा ॥ क्रियते व^ वाल्पं वा न तैस्तार्यैर्विलिप्य
य ते ॥२७॥ शरीरारंभकं यत्तु प्रारब्धं कर्म तन्मतं ॥ तद्भो
गेनैव नष्टं स्यान्न तु ज्ञानेन नश्यति ॥२८॥ निर्ममो निरहं
कारो निर्लेपः संगवर्जितः ॥ सर्वभूतेषु चात्मानं सर्व
भूतानि चात्मनि ॥२९॥ यः पश्यन्संचरत्येष जीवन्मु

शि॰

१३ त्मोभिधीयते ॥ अहिर्निर्ल्वयिनीयद्वद्द्रष्टुं सर्पभयप्र
दा ॥३०॥ ततोस्य न भयं किंचित्तद्वद्धुरयं जनः ॥ यदा
४६ सर्वे प्रमुच्यंते कामा येषां वशं गताः ॥३१॥ अथ म
र्त्योमृतो भवत्येतावदनुशासनं ॥ मोक्षस्य न हि
वासोस्ति न ग्रामांतर एव वा ॥३२॥ अज्ञानहृदय ६४
ग्रंथिनाशो मोक्ष इति स्मृतः ॥ रसायच्युतपादोयः
सतदैवपतत्यधः ॥३३॥ तद्वज्ञानवतो मुक्तिर्जाय

ते निश्चिता पितु॥ तीर्थे चंडालगेहे वा यदि वा नष्ट
चेतसः॥३४॥ परित्यजन्देहमेवं ज्ञानादेव विमुच्य
ते॥ संवीतो येन केनाश्नभक्ष्यं वा भक्ष्यमेव वा॥३५
शायनं यत्र कुत्रापि सर्वात्मा मुच्यते त्र सः॥ क्षीरादु
सिद् द्धृतमाज्यं यक्षिप्तं पयोतत्पुनः॥३६॥ न तेन चैकतां
याति संसारे ज्ञानवांस्तथा॥ नित्यं पठति यो ध्याय मि
मं रामश्चणोति वा नरः॥३७॥ समुच्यते देहबंधादना

या। सेनराघव। ततोसंशयाच्चित्तस्त्वंनित्यंपठमही

87 पते।।अनयासेनतेनैवसर्वदामोक्षमाप्स्यसि।।३९

इतिश्रीपद्मपुराणेशिवगीतासूपनिषत्सुब्रह्मवि

द्यायांयोगशास्त्रेशिवराघवसंवादेसांख्ययोगो

नामत्रयोदशोध्यायः।।१३।।श्री।। ।। ।। ।।

श्रीरामउवाच।।भगवन्यदितेरूपंसच्चिदानंदविग्र

हं।।निष्कलंनिष्क्रियंशांतंनिरवद्यंनिरंजनं।।१।।

सर्वधर्मविहीनं च मनोवाचामगोचरं ॥ सर्वव्यापि
नमात्मानमीक्षते सर्वतः स्थितं ॥ आत्मविद्यातपो
मूलं तद्ब्रह्मोपनिषत्परं ॥ अमृतं सर्वभूतात्मा कार्य
कारणकारणं ॥३॥ एतद्दृश्यमग्राह्यं तज्ज्ञाह्यं वाव
छं भवेत् ॥ अज्ञोपायमजानामि केन मिश्रो स्मि शंक
र ॥४॥ श्रीशिव उवाच ॥ शृणु राम प्रवक्ष्यामि तत्रो
पायं महाभुजः ॥ सगुणोपासनाभिस्तु चित्तैका

श्री०
२४ गुणं विधायच ॥५॥ स्थूलोसौ रंचकान्यायात्तत्र चित्तं
४४ प्रवर्तयेत् ॥ तस्मिन्नन्नमये पिंडे स्थूले देहे तनुभृ
तां ॥६॥ जन्मव्याधिजरामृत्युनिलयेवर्ततेदृढं ॥
आत्मबुद्धिरहंमानात्कदाचिन्नैवहीयते ॥७॥ व ६६
पुरूपपद्यतेलोकेवपुरेवप्रलीयते ॥ आत्मानजाय
तेनित्योम्रियतेवाकदाचन ॥८॥ सजायतेस्मिन्
विपरिणमतेवर्धतेपिच ॥ क्षीयतेनश्यतोत्यंते

षड्भावा वपुषः स्मृताः ॥९॥ आत्मनो न विकारित्वं
घटस्य नभसो यथा ॥ एवमात्मा वपुरस्मादिति
संचिंतयेद्बुधः ॥१०॥ मृषानिक्षिप्तदेहे माभः कोशः प्रा
णमयो तनुः ॥ वर्तते तेन रतो देहे बद्धः प्राणादिवायुभिः ॥
॥११॥ कर्मेन्द्रियैः समायुक्तश्चरन्नादी क्रियात्मकः ॥
क्षुत्पिपासापराभूतो नायमात्मा जडो यथा ॥१२॥
चिद्रूप आत्मा येनैव स्वदेहमनुपश्यति ॥ आत्मैवा

हं परं ब्रह्म निर्लेपं सुखनीरधिः ॥१३॥ न तस्य जाति
६ किंचिन्न तस्यास्ति किंचन ॥ ततः प्राणमये कोशे को
89 शास्त्येव मनोमयः ॥१४॥ स संकल्पविकल्पात्मा बुद्धी
न्द्रियसमायुतः ॥ कामः क्रोधस्तथा लोभो मोहो मा
त्सर्यमेव च ॥१५॥ दंभश्चेत्यरिषड्वर्गो मांछादयति
चेतसा ॥ मनोमयस्य कोशस्य धर्मास्तस्य तस्य तु ॥१६॥ श्चैव २
या कर्मविषया बुद्धिर्वेदशास्त्रार्थनिश्चिता ॥ सा तु
२शस्य

ज्ञानेंद्रियैःसार्धंविज्ञानमयकोशलः॥१७॥इहकर्तृ
त्वाभिमानीसएवतुनसंशयः॥इहामुत्रगतिस्तस्य
सजीवोव्यावहारिकः॥१८॥व्योमादिसात्विकांशे
भ्योजायंतेधींद्रियाणितु॥व्योम्नःश्रोत्रंभुवोघ्राणं
जलाज्जिह्वाचतेजसः॥१९॥चक्षुर्वायोस्त्वगुत्पन्ना
तेषांभौतिकतात्मनः॥व्योमादीनांसमस्तानांसा
त्विकांशेभ्यएवतु॥२०॥जायतेबुद्धिमनसीबुद्धिः

श्री०

१४ चेन्निश्चयात्मिका ॥ वाक्पाणिपादपायूपस्थौ निकर्मेन्द्रि

90 याणि तु ॥२१॥ व्योमादीनां रजोंशेभ्यो व्यस्तेभ्यस्तान्य

नुक्रमात् ॥ समस्तेभ्यो रजोंशेभ्यः पंचप्राणादिवा

यवः ॥२२॥ जायंते सप्तदशकमेवं लिंगशरीरकं ॥ ८६

एतल्लिंगशरीरं तु तप्तायःपिंडवच्चलः ॥२३॥ परस्प

राध्यासयोगात्साक्षिचैतन्यसंयुतः ॥ लदानंदम

यः कोशो भोक्ता त्वं प्रतिपद्यते ॥२४॥ विद्याकर्म

पात्रादीनां भुंजतो ह्यामुत्र संस्मृतः ॥ यथा ध्यासंवि
ल्लयेषस्व स्वरूपेण तिष्ठति ॥२५॥ अविद्यामात्रसं
युक्तः साक्ष्यात्मा जायते तथा ॥ दृष्टांतः [illegible] कर्पादीना
मनुभूतेः स्मृतेरपि ॥२६॥ आतोंतःकारणाध्यासानध्या
सत्वेन चात्मनः ॥ भोक्तृत्वं साक्षिता चेति हृध्यंतस्योपप
द्यते ॥२७॥ आतपश्चापि तच्छाया तत्प्रकाशो विराजते
एको भोजयिता तत्र भुंक्तोन्यः कार्मणां फलं ॥२८॥ से

त्मानं रथिनं विद्धि शरीरं रथमेव तु। बुद्धिं तु सारथिं विद्धि
प्रग्रहं तु मनस्तथा॥२॥ इंद्रियाणि हयान्याहुर्विषया
९१ स्तेषु गोचराः॥ इंद्रियैर्मनसा युक्तं भोक्तारं विद्धि पूरु
षं॥३॥ एवं शांत्यादियुक्तः सन्नुपास्ते यः सदा द्विजः॥
उपर्युपर्यनेकानि यथैव कदलीतरोः॥४॥ वल्क
लानि ततः पश्चाल्लभंते सारमुत्तमं॥ तथैव पंचभूते
षु मनः संक्रामयेत्क्रमात्॥५॥ तेषां मध्ये ततः सारं

मात्मानुमनुविंदति ॥ एवं मनः समाधाय संयतो मन
सा हि जः ॥ ३३ ॥ अथ प्रवर्त्तये च्चित्तं निराकारे परात्म
नि ॥ ततो मनः प्रगृह्णाति परमात्मानमेकलं ॥ ३४ ॥
श्रीराम उवाच ॥ भगवन् श्रवणे नैव प्रवर्त्तते जनाः क
थं ॥ वेदशास्त्रार्थसंपन्ना यज्वानः सत्यवादिनः ॥ ३५ ॥
श्रुण्वंतोपि तथात्मानं जायते नैव केचन ॥ ज्ञात्वापि म
न्यते मिथ्या किमुतत्त्वमायया ॥ ३६ ॥ श्रीशिव उवाच ॥

शि०

२५ एवमेवमहाबाहोनात्रकार्याविचारणा॥ दैवीह्येषागुण
मयीमममायादुरत्यया॥३७॥ मामेवयेप्रपद्यंतेमा
१२ यामेतांतरंतिते॥ अभक्तायेमहाबाहोममश्रद्धावि
वर्जिताः॥३८॥ फलंकामयमानास्तेचैहिकामुष्मिका १०
दिदं॥ ह्यल्पयेचाल्पंचातिशयंयतःकर्मफलंमतं॥३९॥
तद्विज्ञायकर्माणियेकुर्वंतिनराधमाः॥ मातुःप
तंतितेगर्भेमृत्यौवैजंपुनःपुनः॥४०॥ नानायोनि

षुजालस्य देहिनो यस्य कस्यचित्॥ कोटिजन्मार्जितैः पु
ण्यैर्मयि भक्तिः प्रजायते॥ ४१॥ स एव लभते ज्ञानं मद्भ
क्तः श्रद्धयान्वितः॥ नान्यकर्माणि कुर्वाणं जन्मकोटि
शतैरपि॥ ४२॥ ततः सर्वं परित्यज्य मामेकं शरणं व्र
ज॥ ४३॥ अहं त्वा सर्वपापेभ्यो मोक्षयिष्यामि मा शुचः
यत्करोषि यदश्नासि यज्जुहोषि ददासि यत्॥ ४४॥ य
त्तपस्यसि कौन्ते त्वं तत्कुरुष्व मदर्पणं॥ ततः परतरं ना

स्तिभक्तिर्मयि रघूत्तम ॥४५॥ इति श्रीपद्मपुराणे शिव
गीतासूपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायां योगशास्त्रे शिवराघव
संवादे पंचकोशोपासनं नाम चतुर्दशोऽध्यायः ॥१४॥ श्री॥
93 श्रीराम उवाच ॥ भक्तिस्ते कीदृशी देव जायते वा कथं
चन ॥ यया निर्वाणरूपत्वं लभते मोक्षमुत्तमं ॥१॥ तद्व
द गिरिजाकांत प्रार्थये येन निर्वृतिः ॥ श्रीभगवानुवाच ॥
यो वेदाध्ययनं यज्ञं दानानि विविधानि च ॥२॥ मदर्प

पाधियाश्चतुर्या स मे भक्तः स मे प्रियः ॥ यज्ञभस्म समादा
य विशुद्धं श्रो त्रियान्वयात् ॥ ३ ॥ अग्निरित्यादिभिर्मं
त्रैरभिमंत्र्य यथाविधिः ॥ अविमुक्तो द्वारकायां श्रीशै
ले पुंडरीकके ॥ ४ ॥ धृतपापो महारंभः स मे भक्तः स
मे प्रियः ॥ उद्धूलयति गात्राणि तेनार्चयति मामपि
॥ ५ ॥ तस्मात्परतरो भक्तो मम रामन विद्यते ॥ सर्वदा
शिरसा कंठे रुद्राक्षान्धारयेत्तु यः ॥ ६ ॥ पंचाक्षरीज

शि०

प परः स मे भक्तः स मे प्रियः ॥ भस्मच्छन्नो भस्मशा
१५ यी सर्वदा विजितेंद्रियः ॥७॥ यस्तु रुद्रं जपेन्नित्यं चिं
९५ तयन्मामनन्यधीः ॥ स तेनैव च देहेन शिवः संजा
यते स्वयं ॥८॥ जपेद्यो रुद्रसूक्तानि तथाथर्वशिरः १२
परं ॥ कैवल्योपनिषत्सूक्तं श्वेताश्वतरमेव च ॥९॥
ततः परतरो भक्तो मम लोके न विद्यते ॥ अन्यत्र
धर्मोपदेशादन्यत्रास्मात्कृताकृतात् ॥१०॥ अ

न्यत्रभूताद्भव्याच्चयत्तद्वक्ष्यामि तच्छृणु। वदंतिय
त्पदं वेदाः शास्त्राणि विविधान्यपि।।११।।सर्वोपनि
५८ षदं सारं दग्धोद्धृतमिवामृतं।।यदिच्छंतो ब्रह्मचर्यं
चरंति मुनयः सदा।।१२।।तत्तेपदं संग्रहेण ब्रवीम्यो
मीतियत्पदं।।एतद्देवाक्षरं ब्रह्मचैतद्देवाक्षरं परं।।१३
एतद्देवाक्षरं ज्ञात्वा योयदिच्छतियस्ययत्।।एतदा
लंबनं श्रेष्ठमेतदालंबनं परं।।१४।।एतदालंबनं

95

ज्ञात्वा ब्रह्मलोके महीयते ।छंदसां यस्तु धेनुनां व

षभत्वेन चोदितः ॥१५॥ इदमेव पवित्रं स्तेतु मस्तस्य च

धारणं ॥ मेधर्यी ह्येि लेको ब्रह्म यत्परमेमि ति ॥१६

एतत्समस्य मात्रास्तु रकारो कारको नयः ॥ मकार

स्यावसाने र्ध मात्रे ति परिकीर्त्तिताः ॥१७॥ पूर्वो गभू

श्च ऋग्वेदो ब्रह्मा ष्टवसवस्तथा ॥ गार्हिपत्य श्च गायत्री गं

गा प्रातः सवनं तथा ॥१८॥ द्वितीया च भुवो विष्णु

रुद्रोनुष्टुप्यजुस्तथा॥ यमुना दक्षिणाग्निश्च माध्यं
दिनसवः स्मृतः॥१९॥ तृतीया च भुवः सोमात्मा दि
त्याश्च महेश्वरः॥ अग्निराहवनीयश्च जगती च स
रस्वती॥२०॥ तृतीयं सवनं प्रोक्तमथर्वत्वेनयन्मतं॥
तृतीयायावसाने धर्ममात्रासा सोमलोकगा॥२१॥
अथर्वांगिरसः संवर्तकोग्निर्मरुतस्तथा॥ विराडूव
हद्वसतोसुच्छाद्विर्यच्छपुच्छकः॥२२॥ प्रथमा रक्ता

श्री०

१५ वर्णास्या द्वितीया भास्वरामता॥ तृतीया विद्युदा

भासा चतुर्थी शुक्लवर्णिनी॥२४॥ सर्वं जातं जायमानं

९६ तदोंकारे प्रतिष्ठितं॥ विश्वं भूतं च भुवनं॥ विचित्रं ब

हुधा तथा॥ जातं च जायमानं यत्तत्सर्वं रुद्र उच्यते॥ त्रे ९४

ताग्नेः स्मार्तवह्नेश्च शिवाग्नेश्चापि सत्तमा हुतं॥२५॥ भस्मा

भिमंत्र्य यो मां तु प्रणवेन प्रपूजयेत्॥ तस्मात्परतरो

भक्तो मम लोके न विद्यते॥२६॥ शालाग्नेर्दाववह्नेः

वाभस्मानीयाभिमंत्रितं ॥ योविलिंपतिगात्राणिस
स्त्रह्मादिविमुच्यते ॥२७॥ कुशपुष्पैर्बिल्वदलैः पुष्पै
र्गिरिसंभवैः ॥ योमामर्चयते नित्यं प्रणवेन प्रि
योहि सः ॥२८॥ पुष्पं फलं समृद्धं वा पत्रं सलिलमे
व वा ॥ योदद्यात्प्रणवैर्मह्यं तत्कोटिगुणितं भवेत् ॥२९
अहिंसा सत्यमस्तेयं शौचमिंद्रियनिग्रहः ॥ वेदस्याद
ध्ययनं नित्यं स मे भक्तः स मे प्रियः ॥३०॥ प्रदोषे यो म

मस्थानं गत्वा इज्यते पुमान्॥ स परां श्रियमाप्नोति
यि पश्चात्तस्मिन्विलीयते॥३१॥ अष्टम्यां वा चतुर्दश्यां पर्व
णोरुभयोरपि॥ भक्तिभावितसर्वांगो यः पूजयति
९७ मां निशि॥३२॥ सोमवारे विशेषेण स मे भक्तो न न
श्यति॥ पंचामृतैः स्नापयेद्यः पंचगव्येन वा पुनः॥३३
पुष्पोदकैः कुशजलैः स्नानैः स्नान्यैः प्रियो मम॥ पय
सा सर्पिषा वापि मधुनेक्षुरसेन वा॥३४॥ पंचामृ

पाल्लजेनापिनाकिके ल्लजल्लेन वा ॥ गंधोदकेन वा मां

यो रुद्रमंत्रमनुस्मरन् ॥३५॥ अभ्यषिंचेत्सतो नान्यः

कश्चित्प्रियतरो मम ॥ आदित्याभिमुखो भूत्वा ऊ

र्ध्वबाहुर्जले स्थितः ॥३६॥ मां ध्यायन् रविबिंबस्थ

मथर्वशिरसं जपेत् ॥ प्रविशेत्स शरीरे सोऽहं सह

पलियेर्या ॥३७॥ बृहद्रथंतरं साम दिव्य देवव्रतानि

च ॥ तद्योगयागवेदांश्च यो गायति ममाग्रतः ॥३८

शि॰

१५ इहश्रियंपरांभुक्त्वान्तेसायुज्यमाप्नुयात्॥ईशान
स्यादिमंत्रोन्योजपेन्नित्यंममाग्रतः॥३९॥मत्सायुज्य
98 मवाप्नोतिममलोकेमहीयते॥भक्तियोगोमया
प्रोक्तःएवंरघुकुलोद्भव॥४०॥सर्वकामप्रदोमंत्रः ९६
गातू किमन्यच्छ्रोतुमिच्छसि॥४१॥इतिश्रीपद्मपुराणेशि
वगीतासूपनिषत्सुब्रह्मविद्यायांयोगशास्त्रेशिव
राघवसंवादेभक्तियोगोनामपंचदशोध्यायः॥१५

श्रीगणेशायनमः ॥ श्रीरामउवाच ॥ भगवन्मोक्षमार्गो
यत्त्वयामे समुदाहृतः ॥ तत्राधिकारिणं ब्रूहि तत्रमेसं
शयोमहान् ॥१॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ब्रह्मक्षत्रविशः
शूद्राः स्त्रियश्चात्राधिकारिणः ॥१॥ ब्रह्मचारीगृह
स्थोवानुपनीतोथवाद्विजः ॥२॥ वनस्थोवावर्णस्थोवा न
युतिः पाशुपतव्रती ॥ बहुनात्रकिमुक्तेन यस्यभक्तिः
शिवार्चने ॥३॥ सएवात्राधिकारीस्यान्नान्यः कश्चित्क

थंचन॥ जडोंधोवधिरोमूको निःशौचःकर्मवर्जितः॥४॥ऽ
११ अप्लोपहतभक्ताश्चभूतिरुद्राक्षधारिणः॥५॥ लिंगिनोऽ अ२
यश्चवाह्येहितेनात्रैवाधिका रिणः॥६॥ योमांगुरुंपाऽस्य
१८ पतंम्रतंहैनराधिपः॥ विष्णुंवानसमुच्येतजन्मकोटि
शतैरपि॥८॥ अनेककर्मसक्तोपिशिवज्ञानविवऽ
र्जितः॥ शिवभक्तिविहीनश्चसंसारेनैवमुच्यते॥
॥९॥ आसक्तःफलरागेणयेतुवैदिककर्मणा॥व

ष्टमात्रफलं लोकानां भक्त्या विधिकारिणः ॥८॥
अविमुक्ते द्वारिकायां श्रीशैले पुंडरीकके ॥ देहां
ते तारकं ब्रह्म विंदते मध्यमुमहालये ॥९॥ यस्य हस्तौ
च पादौ च मनश्चैव सुसंयुतम् ॥ विद्या तपश्च की
र्तिश्च स तीर्थफलमश्नुते ॥१०॥ विप्रस्यानुपनी
तस्य विधिरेष समुदाहृतः ॥ नाभिव्याहारयेद्ब्रह्मप
दादि नियमादृते ॥११॥ स शूद्रेण समस्तावद्यावद्

श्रि॰
१६

देहावज्ञायते ज्ञानमसंवित्तिर्नैव ध्याने सर्व एवाधिका
रिणः ॥१२॥ संसारान्मुच्यते जन्तुः शिवतादात्म्यभाव
100 नात् ॥ यस्माद्दानं तपो वेदाध्ययनं चान्यकर्म वा ॥१३॥
सहस्रांशं तु नार्हन्ति सर्वदा ध्यानकर्मणः ॥ जाति १६
माश्रममङ्गानि देशं कालं तथापि वा ॥१४॥ आस
नादीनि कर्माणि ध्यानं नापेक्षते क्वचित् ॥ गच्छंस्ति
ष्ठन्स्वपन्वापि शयानो वान्यकर्मणि ॥१५॥ पातके

नापिशुनोवाधपानोदेवाद्विमुच्यते ।। स्वल्पमप्यस्यध
र्मस्यत्रायतेमहतोभयात् ।। आश्चर्येवाभयेशोकेक्षु
तेवाममनामयः ।। १७ ।। व्याजेनवास्मरेद्यस्तुसयातिप
रमांगतिं ।। महापापैरपिस्पृष्टोदेहान्तेयस्तुमांस्मरे
त् ।। १८ ।। पंचाक्षरींचोच्चरतिसमुक्तोनात्रसंशयः ।। वि
श्वंशिवमयंयस्तुपश्यत्यात्मानमात्मना ।। १९ ।। तस्यक्षेत्रेषु
तीर्थेषुकिंकार्यंवान्यकर्मसु ।। सर्वेणसर्वदाकार्यंभूति

रुद्राक्षधारणं ॥२०॥ युक्तो न चाप्ययुक्तो न शिवभक्तिमभी
प्सिता ॥ यज्ञभस्मसमायुक्तो रुद्राक्षान्यस्तु धारयेत् ॥
॥२१॥ महापापैरपि स्पृष्टो मुच्यते नात्र संशयः ॥ अन्यानि
शैवकर्माणि करोति न करोति वा ॥२२॥ शिवं जपेद्यस्तु
सर्व सर्वदोषैर्मुच्यते तु सः ॥ अंतकाले तु रुद्राक्षान् विभूतिं धार
येत्तु यः ॥२३॥ महापापोपपापौघैरपि स्पृष्टो नराधमः ॥
सर्वथा नोपसर्पन्ति तं जनं यमकिंकराः ॥२४॥ बिल्वम्

लमहादायसा॥ शरीरमुपलिंपेलिंगं॥ अंतकालेऽन्तकजेनेस्तं
हरीभ्रियतेनरः॥२५॥ श्रीरामउवाच॥ भगवन्नूजितः
वुत्रकुत्रवात्वंप्रसीदसि॥ तद्ब्रूहिममजिज्ञासावर्त्तते
महतीविभो॥२६॥ श्रीभगवानुवाच॥ मदावागोमयेना
पिभस्मनाचंदनेनवा॥ सिकताभिर्दारुणावापाषाणेऽ
नाथनिर्मिता॥२७॥ लोहेनाथवारंगेनकांस्यकर्पूरपि
त्तलैः॥ ताम्ररौप्यसुवर्णैर्वारत्नैर्नानाविधैरपि॥२८

शि॰

३६ अथवा पारदेनैव कार्पूरेणाथवा कृता ॥ प्रतिमा शिवलिंगं
वा द्रव्यैरेतैः कृतं तु यत् ॥ २९ ॥ रामेमां पूजयेत्तत्र फलं कोटि
६२ गुणोत्तरं ॥ मृद्दारुकांस्यलोहैश्च पाषाणेनापि निर्मिता ॥ ३०
गृहिणा प्रतिमा कार्या शिवं शश्वदभीप्सता ॥ आयुः श्रियं
कुलं धर्मं पुत्रान्प्यश्नुते तैः क्रमात् ॥ ३१ ॥ बिल्ववृक्षे तत्फले १००
वा यो मां पूजयते नरः ॥ परां श्रियमवाप्नोति मम लोके म
हीयते ॥ ३२ ॥ बिल्ववृक्षं समाश्रित्य यो मंत्रं विधिना जपे

त्।। एवं न दिवसेनैव तत्पुरश्चरणं भवेत्।।३३।। यस्तु ब
ल्ववने नित्यं कुटीं कृत्वा विशेन्नरः।। सर्वे मंत्राः प्रसिध्यंति
जपमात्रेण केवलं।।३४।। पर्वताग्रे नदीतीरे बिल्वमूले शि
वालये।। अग्निहोत्रे केशवस्य सन्निधौ तु जपेत्तु यः।।३५
नैवास्य विघ्नं कुर्वंति दानवा यक्षराक्षसाः।। तं न स्पृशंति
पापानि शिवसायुज्यमृच्छति।।३६।। स्थंडिले वा जले वन्हौ वा
यूवाकाश एव च।। गिरौ स्वात्मनि वा ये मां पूजयेत्प्रयतो नरः

103

॥३७॥ सहस्त्रं फलमाप्नोति लवमात्रेण राघव॥ आत्मपूजा
समानास्ति पूजा रघुकुलोद्भव॥ ॥३८॥ मत्सायुज्यमवाप्नो
ति चंडालोप्यात्मपूजकः॥ सर्वान्कामानवाप्नोति मनुष्यः
वंशबलासने॥३९॥ कृष्णाजिने भवेन्मुक्तिर्मोक्षश्री व्याघ्रऽ
चर्मणि॥ कुशासने भवेज्ज्ञानमारोग्यं पत्रनिर्मिते॥४०॥ प्रा
ङ्मुखोदङ्मुखो वापि जपं पूजां समाचरेत्॥ पाषाणे दुःखऽ
माप्नोति काष्ठे नानाविधान्दान्॥४१॥ वस्त्रे श्रियमवाऽ

न्योतिभूमौमंत्रोनसिद्ध्यति।। अक्षमालाविधिंवक्ष्येश्र
णुष्वावहितोनृप।। साम्राज्यंस्फाटिकोदद्यात्पुत्रजीवःपरां
श्रियं।। आत्मज्ञानंकुशग्रंथीरुद्राक्षःसर्वकामदः।।४३।।
त्ता प्रवालैश्चकृतामालासर्वलोकवशप्रदा।। मोक्षप्रदाचमा
लास्यादामलकफलैःकृता।।४४।। मुक्ताफलैःकृतामा
लासर्वविद्याप्रदायिनी।। माणिक्यरचितामालात्रैलोक्य
स्यवशंकारी।।४५।। नीलैर्मरकतैर्वापिकृताशत्रुभयप्रदा।।

शि०

१६ सुवर्णरचितामालादद्याद्वै महतीं श्रियं ॥ ४६ ॥ तथारोप्य
मयीमाला कन्यांयच्छति कामिनां ॥ त्वक्ताचासर्वकामानां
104 दायिनी पारदैस्तृता ॥ ४७ ॥ अष्टोत्तरशतंमाला तत्रस्या
दुत्तमोत्तमा ॥ शतसंख्योत्तमामाला पंचाशन्मध्यमामता
॥ ४८ ॥ चतुःपंचशतायद्वा अधमासप्तविंशतिः ॥ अथ १०२
मापंचविंशत्यायदिवाशतनिर्मिता ॥ ४९ ॥ पंचाशदक्ष
रााण्यमालानुलोमप्रतिलोमतः ॥ उत्थेवंस्थापयेन्मंत्रीनक

- स्मे चित्तं दर्शयेत् ॥५०॥ वर्णैर्विन्यस्तया यस्तु क्रियतेऽ
मालया जपः ॥ एकवारेण तस्यैव पुरश्चर्या कृता भवेत् ॥
॥५१॥ सव्यपार्ष्णिं गुदस्थाप्य दक्षिणां च ध्वजोपरि ॥
योनिमुद्रासने स्थित्वा प्रजपेद्यः समाहितः ॥५२॥ यं कंचि
दपि वा मंत्रं तस्य स्युः सर्वसिद्धयः ॥ छिन्ना रुद्धास्तंभिता
श्च मिलिता मूर्छितास्तथा ॥५३॥ सुप्ता मंत्रा हीनवी
र्या दग्धाः त्रस्ताः रिपक्षकाः ॥ बाला यौवनमत्ताश्च वृद्धा

105

मंत्राश्च येमताः॥५४॥ यो निमुद्रासने स्थित्वा मंत्रानेवं
विधाजपेत्॥ आस्तंमुहूर्तमारभ्य मध्याह्नं प्रजपेन्मनुं॥
॥५५॥ अतऊर्ध्वं कृते जाप्ये विनाशो भवति ध्रुवं॥ पुरश्च
र्याविधानेन सर्वकामफलेष्वपि॥५६॥ निसेनैमित्तिके
दैव वापितपश्चर्यासुवापुनः॥ सर्वजपः कार्यो न दोषस्तत्र क
श्चन॥५७॥ यस्तु रुद्रं जपेन्नित्यं ध्यायमानो ममाकृतिं॥
षडक्षरं वा प्रणवं निष्कामो विजितेंद्रियः॥५८॥ अथवा

थर्वशिरोमंत्रं कैवल्यं वा रुद्धूलतमं ॥ स तेनैव च देहेन शि
वः संजायते स्वयं ॥ ५९ ॥ अधीते शिवगीतां यो नित्यमेतां
जितेंद्रियः ॥ श्रृणुह्वा स मुक्तः स्यात्संसारान्नात्र संशयः
॥ ६० ॥ सूत उवाच ॥ एवमुक्त्वा महादेवस्तत्रैवांतरधीय
त ॥ रामः कृतार्थमात्मानममन्यत तदैव सः ॥ ६१ ॥ एवं
मया समासेन शिवगीता समीरिता ॥ एतां यः प्रजपेन्नि
त्यं श्रृणुयाद्वा समाहितः ॥ ६२ ॥ एकाग्रचित्तो यो मर्त्यस्त

शि०
१६

स्यमुक्तिः करे स्थिता॥ अतः शृणुध्वं मुनयो नित्यमेतां
समाहिताः॥ ६३॥ अनायासेन वो मुक्तिर्भविता नात्र संश
यः॥ कायक्लेशो मनःक्षोभो धनहानिर्न चात्मनः॥ ६४॥ यीडा
स्ति श्रवणादेव यस्मात्तैवल्यमाप्नुयात्॥ शिवगीतामतो
नित्यं शृणुध्वमृषिसत्तमाः॥ ६५॥ अथ प्रभृतिनः सूत
त्वमाचार्यः पिता गुरुः॥ अविद्यायाः परं पारं यस्मात्तार
यितासनः॥ ६६॥ उत्थाय ते ब्रह्मसूतं गरीयान् ब्रह्मदः

१०६

१०४

११५०

पिता॥तस्मात्सूतात्मजस्त्वत्तः सत्योनान्योस्तिनोगुरुः॥
॥६७॥इत्युक्ताप्रययुः सर्वेसायंसंध्यामुपासितुं॥सूतुवंतः
स्सूतपुत्रंतेसंतुष्टागोमतीतटं॥६८॥इतिश्रीपद्मपुराणेशि
वगीतासूपनिषत्सुब्रह्मविद्यायांयोगशास्त्रेशिवराघव
संवादेमोक्षयोगोनामषोडशोध्यायः॥१६॥ ॥ ॥